

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2014–2015

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Irena Turečková

**Sociálně-právní ochrana dětí
se zaměřením na poradenství rodičům v rámci
OSPOD**

Praha 2015

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Eva Přívracká

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED STUDIES

2014-2015

BACHELOR THESIS

Irena Turečková

**Social and legal protection of children
focusing on counseling parents within department of
social and legal protection of children**

Prague 2015

The Bachelor Thesis Work Supervisor: Mgr. Eva Přívracká

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 14.2.2015

Irena Turečková

Poděkování

Chtěla bych poděkovat paní Mgr. Evě Přívracké za vedení mé bakalářské práce.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá sociálně-právní ochranou dětí se zaměřením na poradenství rodičům poskytované orgánem sociálně-právní ochrany dětí. V teoretické části rozebírá pojmy sociálně-právní ochrana dětí, poradenství a jeho formy, legislativní rámec, používané metody jako jsou např. případová konference a individuální plán ochrany dítěte, poradenská zařízení nebo zapojení neziskových organizací. Dále jsou zde nastíněna specifika poradenství v konkrétních situacích - v případě rozvodových sporů, domácího násilí, syndromu CAN a náhradní rodinné výchovy. V praktické části jsou pak popsány a analyzovány případové studie, které byly řešeny v rámci sociálně-právní ochrany dětí, s cílem zhodnotit využitelnost poradenství rodičům pro zlepšení situace dítěte.

Klíčová slova

Domácí násilí, individuální plán ochrany dítěte, náhradní rodinná výchova, poradenství, případová konference, případová studie, rozvodové spory, sociálně-právní ochrana dětí, syndrom CAN, zájem dítěte.

Annotation

Bachelor thesis deals with the social and legal protection of children, focusing on counseling parents provided by the institution of social and legal protection of children. In the theoretical part, the concept of social and legal protection of children, counseling and its forms and legislative framework used methods such as case conference and individual child protection plan, counseling services or involvement of non-governmental organizations. It also outlines the specifics of counseling in specific situations - in the case of divorce disputes, domestic violence, CAN syndrome and substitute family care. In the practical part are described and analyzed case studies, which were resolved in the context of social and legal protection of children in order to evaluate the usability counseling to parents to improve the situation of the child.

Key words

CAN syndrome, case conferences, case studies, counseling, divorce disputes, domestic violence, individual child protection plan, substitute family care, social and legal protection of children, the child's interest.

OBSAH

ÚVOD	9
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 Sociálně-právní ochrana dětí	11
1.1 Vymezení pojmu	11
1.2 Právní úprava sociálně-právní ochrany dětí	12
1.3 Zájem dítěte	12
1.4 Systém sociálně právní-ochrany dětí	14
1.4.1 Děti, kterým se sociálně-právní ochrana poskytuje	14
1.4.2 Orgány sociálně-právní ochrany dětí	15
1.4.3 Nestátní subjekty	16
1.5 Sociálně-právní ochrana dětí v systému státní správy a samosprávy	16
2 Poradenství	18
2.1 Vymezení pojmu	18
2.2 Sociální poradenství	19
2.3 Poradenská zařízení	20
3 Preventivní a poradenská činnost v rámci OSPOD	22
3.1 Legislativní rámec	22
3.2 Vyhodnocování situace dítěte a rodiny	24
3.3 Případová konference	26
3.4 Individuální plán ochrany dítěte	27
3.5 Poradenství rodičům v konkrétních situacích	29
3.5.1 Rozvodové spory	29
3.5.2 Domácí násilí	31
3.5.3 Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě	33
3.5.4 Náhradní rodinná výchova	37
PRAKTICKÁ ČÁST	40
4 Poradenství rodičům poskytované na OSPOD	40
4.1 Vymezení cíle, metoda, otázky	40
4.2 Případové studie	41
4.2.1 Případová studie č. 1	41
4.2.2 Případová studie č. 2	44

4.3.3 Případová studie č. 3	46
4.3.4 Případová studie č. 4	49
4.3 Interpretace a diskuse výsledků.....	51
ZÁVĚR.....	53
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	55
SEZNAM ZKRATEK	58

ÚVOD

Bakalářská práce je primárně věnována dětem, které zcela přirozeně svým narozením vstupují do života rodiny, blízkého okolí i celé společnosti a ovlivňují životy nás všech dospělých. Výchova a ochrana dítěte je od samotného počátku lidských dějin prvotně dána do rukou rodičům, kteří by pro své dítě měli vytvářet a v naprosté většině i vytvářejí bezpečný a láskyplný svět. Někteří rodiče však v této roli selhávají, o své dítě se neumějí nebo nemohou starat.

V dnešní společnosti je úlohou státu, který tak činí prostřednictvím sociálně-právní ochrany dětí, aby se o takové dítě postaral a jeho rodičům pomohl. Veškeré kroky však musí směřovat k nejlepšímu zájmu dítěte, který je rovněž garantován platnými právními normami, a zároveň musí být činěny v úzké spolupráci s rodiči, kteří v naprosté většině případů zůstávají nejen zákonnými zástupci, ale především i nejbližšími osobami ohroženého dítěte.

Pojem „zájem dítěte“ se vyvíjel v historických a kulturních souvislostech a v současné evropské společnosti, kdy se dítě obecně těší mimořádné pozornosti, jistě nemůže znamenat pouhé zajištění stravy a obydlí.

Pohled státu a rodičů na potřeby a zájem dítěte se však může lišit nebo být dokonce v rozporu, práce s rodinou a pomoc dítěti je pak komplikovaná, hranice, kdy a jak vstupovat do rodiny, je vždy velice křehká a proměnlivá, často také ovlivněná dlouhodobě přetrvávajícím celospolečensky negativním vnímáním tzv. „sociálky“.

Zejména s ohledem na křehkost a intimitu rodinných vazeb by v práci s ohroženým dítětem a jeho rodinou mělo být využíváno jako první volba poradenství, které může nenásilnou formou prevence, obnovování a posilování rodičovských kompetencí rodiče navést nebo vrátit na správnou cestu.

Možnostem a formám poradenské pomoci v kontextu sociálně-právní ochrany dětí a platné legislativy je věnována teoretická část práce. Do jaké míry může poradenství poskytované orgánem sociálně-právní ochrany pomoci pozitivně ovlivnit situaci dítěte, je předmětem praktické části, která čerpá z kazuistik řešených orgánem sociálně-právní ochrany dětí. V jednotlivých kazuistikách jsou otevřeny nejčastější problémy, které mohou být pro dítě ohrožující, popsány jednotlivé kroky práce s rodiči se zaměřením na poskytnuté poradenství a zhodnocení, zda rodiče toto poradenství akceptovali, vnímali jako přínos, a zejména, zda se následně podařilo stabilizovat

poměry v rodině tak, aby dítěti byla zajištěna ochrana a bezpečí v jeho přirozeném prostředí.

TEORETICKÁ ČÁST

1 SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ

1.1 Vymezení pojmu

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR (dále jen „MPSV“) k pojmu sociálně-právní ochrana dětí uvádí: **„Sociálně-právní ochrana dítěte představuje zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání, zahrnuje také ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním. Ochrana dítěte, která je širším pojmem než sociálně-právní ochrana, tak zahrnuje ochranu rozsáhlého souboru práv a oprávněných zájmů dítěte, a je proto upravena v různých právních odvětvích a v právních předpisech různé právní síly. Tvoří tak předmět činnosti celé řady orgánů, právnických a fyzických osob, a to v závislosti na jejich působnosti. Ochrana dítěte a zajišťování jeho práv se promítá do právních předpisů v oblasti rodinněprávní, sociální, školské, zdravotní, daňové, občanskoprávní, trestní apod.,**

a z toho také vyplývá okruh subjektů, které ji realizují. Z této skutečnosti je zřejmé, že právní úpravu ochrany dítěte nelze zahrnout do jediného právního předpisu. Deklarace práv dítěte, přijatá VS OSN 20. listopadu 1959 a Úmluva o právech dítěte přijatá v roce 1989, deklarují rodinu jako základní jednotku společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, která musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla plnit svou úlohu. Dítě tak ve smyslu těchto mezinárodních dokumentů potřebuje pro svou tělesnou a duševní nezralost zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením a po něm. Listina základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky, věnuje pozornost dětem a rodině v článku 32 tak, že dává rodičovství a rodinu pod ochranu zákona a dětem a mladistvým zaručuje zvláštní ochranu. Zákony proto také respektují jeden ze základních principů fungování rodiny, a to právo a povinnost rodičů společně vychovávat a pečovat o děti, a pokud je toho třeba, požadovat pomoc. Jakékoliv zasahování do soukromí a rodinného života je možné teprve tehdy, jestliže rodiče nebo osoby odpovědné za výchovu dětí o to požádají anebo se o děti nemohou nebo nechtějí starat.“ (online, cit. 2014-11-16)

1.2 Právní úprava sociálně-právní ochrany dětí

Právní úprava vztahů v rodině, v manželství, vztahů mezi rodiči a dětmi byla historicky vždy důležitou součástí našeho právního řádu.

Každé dítě má právo požádat o pomoc a ochranu i bez vědomí rodičů. Má také právo podle svých možností a schopností vyjadřovat své názory a přání při řešení záležitostí, které se ho týkají. Zároveň by na jeho názory měl být brán zřetel. (Pazlarová, In: Matoušek a kol., 2013, s. 459-460)

Sociálně-právní ochranu dětí přímo vymezuje v § 1 zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (dále jen "zákon o SPOD"), jako:

- a. ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- b. ochranu oprávněných zájmů dítěte, vč. ochrany jeho jmění,
- c. působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,
- d. zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být dočasně nebo trvale vychováno ve vlastní rodině,

přičemž zdůrazňuje, že nedotčeny zůstávají zvláštní právní předpisy, které též upravují ochranu práv a oprávněných zájmů dítěte.

V § 5 zákona o SPOD je dále uvedeno, že *„předním hlediskem sociálně-právní ochrany je zájem a blaho dítěte, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Přitom se přihlíží i k širšímu sociálnímu prostředí dítěte“*.

Sociálně-právní ochrana je poskytována bezplatně a dítětem se rozumí nezletilá osoba mladší 18 let.

1.3 Zájem dítěte

Základní práva dětí definuje Úmluva o právech dítěte (dále jen „Úmluva“), která zároveň poprvé přinesla do českého právního řádu pojem zájem dítěte.

Úmluva v článku 3, odst. 1, vymezuje zásadu ochrany nejlepšího zájmu a blaha dítěte tak, že *„zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány“*.

Vláda České republiky k pojmu zájem dítěte zveřejnila dne 6.6.2013 komentář Výboru OSN pro práva dítěte, ve kterém uvádí, že nejlepší zájem dítěte obsahuje tři složky, a to:

- základní právo dítěte, aby byl jeho nejlepší zájem posouzen a bylo k němu přihlédnuto,
- základní interpretační princip - je-li možné interpretovat právní předpis vícero způsoby, zvolí se ten, který nejefektivněji naplňuje nejlepší zájem dítěte,
- procesní pravidlo - kdykoliv se přijímá rozhodnutí, které by mohlo ovlivnit dítě, je třeba posuzovat, jaké pozitivní či negativní dopady na dítě může toto rozhodnutí mít.

Při hodnocení nejlepšího zájmu dítěte je pak třeba přihlédnout k názoru a identitě dítěte, zachování rodinného prostředí a vztahů, péči o dítě, jeho ochraně, bezpečí a zranitelnosti, jeho právu na nejvyšší dosažitelnou úroveň zdravotního stavu a jeho právu na vzdělání. (online, 2014-12-29)

Mnoho dalších autorů ve svých odborných publikacích hovoří o zájmu dítěte, kdy např. Qvurtrup (In: Matoušek a kol., 2003, s. 227) uvádí, že nejlepší zájem dítěte znamená takovou konstelaci okolností, takové uspořádání životní situace dítěte, v němž mohou být trvale, smysluplně a individuálně přiměřeně – tedy optimálně – uspokojovány základní životní potřeby dítěte.

Metodický materiál MPSV, Sociálně-právní ochrana dětí v případě rozvodových a rozchodových konfliktů, nejlepší zájem dítěte z psychologického hlediska nahlíží tak, že pro dítě znamená vyrůstat ve zdravě fungující úplné rodině, být doma s oběma rodiči pod jednou střechou, mít jednu maminku a jednoho tatínka, kteří se mají rádi, prožívají společné radostné chvíle a zajímají se o své dítě, přispívají k jeho růstu a zdraví, milují ho a bdí nad jeho bezpečím. (MPSV, 2012, s. 13)

Zájem dítěte, jako přední hledisko sociálně-právní ochrany, znovu zdůrazňují Novotná, Burdová, Riedlová Jurková (2014, s. 37) v komentáři k zákonu o SPOD, kde výslovně uvádějí, že zájem a blaho dítěte nelze podřadit zájmům jiným, jako jsou např. zájmy rodičů, jiných osob nebo státu.

1.4 Systém sociálně právní ochrany dětí

1.4.1 Děti, kterým se sociálně-právní ochrana poskytuje

Podle § 6 zákona o SPOD se sociálně-právní ochrana zaměřuje zejména na děti,

- a. jejichž rodiče
  1. zemřeli,
  2. neplní povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti, nebo
  3. nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské odpovědnosti,
- b. které byly svěřeny do výchovy jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy,
- c. které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, jsou ohroženy závislostí, živí se prostitucí, spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší než patnáct let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití,
- d. které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte,
- e. na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu,
- f. které jsou na základě žádosti rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte opakovaně umísťovány do zařízení zajišťující nepřetržitou péči o děti, nebo jejich umístění v takovýchto zařízeních trvá déle než 6 měsíců,
- g. které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, případně násilím mezi dalšími fyzickými osobami,
- h. které jsou žadateli o udělení mezinárodní ochrany, azylanty nebo osobami požívajícími doplňkové ochrany, a které se na území České

republiky nacházejí bez doprovodu rodičů nebo jiných osob odpovědných za jejich výchovu, pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí.

Předpokladem poskytování sociálně-právní ochrany je tedy, že uvedené skutečnosti trvají takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že situaci je třeba vhodným způsobem řešit, nemůže se jednat pouze o jednorázovou událost či krátkodobé působení.

Novotná, Fejt (2009, s. 92) však uvádějí, že zákon o SPOD vymezuje pouze demonstrativně okruh dětí, kterým se sociálně-právní ochrana poskytuje, a to zejména proto, že vzniká mnoho situací, do kterých se děti s rodiči dostávají, a které nelze taxativním způsobem v zákoně vyjádřit. Ke každému dítěti je třeba přistupovat individuálně.

1.4.2 Orgány sociálně-právní ochrany dětí

Zákon o SPOD v § 4 dále určuje orgány sociálně-právní ochrany dětí, které sociálně-právní ochranu dětí přímo vykonávají, a to:

- a. obecní úřady obcí s rozšířenou působností,
- b. obecní úřady,
- c. krajské úřady (v Praze Magistrát hl.m. Prahy),
- d. Ministerstvo práce a sociálních věcí,
- e. Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí,
- f. Úřad práce ČR.

Bakalářská práce je dále zaměřena, zejména v praktické části, na poskytování sociálně-právní ochrany dětí obecním úřadem obce s rozšířenou působností, tj. úřadem pověřené městské části (dále jen „OSPOD“).

Podle Novotné, Burdové a Riedlové Jurkové (2014, s. 53) mají zejména OSPOD možnost bezprostředně sledovat ochranu práv dítěte a včas činit potřebná opatření se znalostí problému a místních podmínek, proto jim zákon ukládá nejvíce povinností v ochraně dětí a pomoci rodičům a dalším osobám odpovědným za výchovu dítěte.

Rodiče mají podle § 9 zákona o SPOD při výkonu svých práv a povinností právo požádat OSPOD o pomoc a zároveň podle § 53 téhož zákona povinnost s OSPOD spolupracovat.

1.4.3 Nestátní subjekty

Zákon o SPOD dává možnost, aby i nestátní subjekty (nadace, občanská sdružení, církve a další právnické a fyzické osoby) na základě pověření vydaného krajským úřadem nebo Magistrátem hl.m. Prahy plnily určité úkoly v sociálně-právní ochraně dětí, přičemž tyto činnosti zákon o SPOD přímo vymezuje v § 48 tak, že v oblasti poradenství mohou pomáhat rodičům při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o děti, poskytovat nebo zprostředkovávat poradenství při výchově a vzdělávání dítěte a při péči o dítě zdravotně postižené. Dále jsou oprávněny v rámci poradenské činnosti pořádat přednášky a kurzy zaměřené na řešení výchovných problémů a jiných problémů souvisejících s péčí o dítě a jeho výchovou. Pověřené osoby jsou povinny zajistit, aby činnosti, k jejichž rozsahu mají oprávnění, byly realizovány osobami, které splňují odborné požadavky.

Pověřené osoby však nejsou orgány sociálně-právní ochrany, v určitých činnostech v rámci sociálně-právní ochrany je stát nezastupitelný (např. vydávání správních rozhodnutí, aktivní legitimace k podávání návrhů soudu, zprostředkování náhradní rodinné péče...). (Novotná, Burdová, Riedlová Jurková, 2014, s. 388)

Seznam pověřených osob všech krajů ČR, včetně rozsahu pověření, je zveřejněn na webových stránkách MPSV.

Jedním z hlavních úkolů sociálních pracovníků OSPOD je pak nejen vyhledávat ohrožené rodiny, dbát na dodržování a ochranu práv dítěte a poskytovat poradenskou pomoc, ale i spolupracovat s nestátními organizacemi. (Kodýmová, Koláčková In: Matoušek, 2010, s.50)

1.5 Sociálně-právní ochrana dětí v systému státní správy a samosprávy

Pemová, Ptáček (2012, s. 27) uvádějí, že ochrana dětí je ve všech moderních systémech již od počátku 20. století garantována státem prostřednictvím státní správy, ale přímo realizována konkrétními sociálními pracovníky na místní úrovni, tzn. že

sociálně-právní ochrana dětí je centrálně garantovaná, ale lokálně realizovaná. Centralizace zajišťuje rovný přístup všem dětem a je zárukou, že hodnocení situace a dále i následná intervence bude realizována standardně, objektivně a transparentně. Zároveň je však nezbytné, aby přímý výkon ochrany dětí probíhal na místní úrovni, se znalostí dítěte, rodiny a celého sociálního prostředí s možností pravidelného kontaktu se všemi členy rodiny a návaznými sociálními službami.

Znamená to tedy, že stát je v těchto systémech zodpovědný zejména za právní podmínky sociálně-právní ochrany, organizaci sociálně-právní ochrany, a to nejen v rámci státní správy, ale i v oblasti organizace soudní moci, koordinace a metodického vedení výkonu sociálně-právní ochrany, financování systému a kontrolní činnosti. (tamtéž, s. 28-29)

Zodpovědnost samosprávy v uvedených systémech je pak za výkon sociálně-právní ochrany vůči konkrétním dětem, vytváření multidisciplinární sítě odborných

i dobrovolnických služeb ochrany dítěte a podpory rodiny, monitoring a analýzu rizikových faktorů ohrožení v oblasti jejich pravomoci, vytváření preventivních programů a opatření ochrany dětí a podpory rodiny a vytváření a financování komunitního plánu v oblasti sociálních služeb a podpory rodiny. (tamtéž, s. 29)

Sociální pracovník OSPOD zastává klíčovou roli v práci s rodinou, nicméně odpovědnost je dána především do rukou rodičům, a dále i všem ostatním odborníkům, kteří v rámci své profese s dětmi pracují, a v neposlední řadě i veřejnosti.

2 PORADENSTVÍ

2.1 Vymezení pojmu

Gabura a Pružinská (1995, s. 106) ve své publikaci uvádějí, že autorem poradenství a terapie zaměřené na klienta je Carl Rogers, který základy tohoto přístupu položil ve 40. letech 19. století.

Pojem poradenství pak podle Gabury a Pružinské (1995, s.13) má řadu rozličných významů, většinou však mají společné, že poradenství je založené na vztahu pomoci, přičemž poradce má snahu podpořit růst, rozvoj a lepší uplatnění klienta, aby se efektivněji orientoval ve světě a vyrovnával se životem.

Úlehla (2007, s. 37) uvádí, že jde o spolupráci klienta s pracovníkem, přičemž klient je „držitel problému“ a pracovník pomáhá spoluvytvářením rad. Pomoc se rozvíjí na základě klientova přání, jímž míří k rozvinutí vlastních možností, pracovník pomáhá nabídkou rad a návodů klientovi najít nejužitečnější cestu, posuzovatelem užitečnosti však zůstává klient sám.

Poradenství bývá nejčastěji a nejobecněji definováno jako *„profesionální vedení jedince s využitím psychologických poznatků. Je to však i proces, který pomáhá jedinci odhalit a rozvinout jeho učební, profesní a psychické možnosti s cílem dostat se na nejvyšší možnou úroveň osobního štěstí a sociální užitečnosti.“* (Hartl, In: Matoušek a kol., 2003, s. 86)

Dryden (2008, s. 17) pro pojem poradenství používá definici Britské společnosti pro poradenství a psychoterapii (BSPP) z listopadu 2013, která zní:

„Poradenství probíhá, když poradce přijímá klienta v soukromém a diskrétním prostředí, aby prozkoumal obtíže, jež klient pocítuje, duševní nepohodu, kterou prožívá, nebo třeba jeho nespokojenost se životem či ztrátu nasměrování a smyslu. Je to vždy na žádost klienta, neboť za normálních okolností nemůže být nikdo do poradenství poslán.“

S ohledem na zaměření práce je pozornost dále věnována zejména sociálnímu poradenství.

2.2 Sociální poradenství

Cílem sociálního poradenství je dovést klienty k soběstačnosti, tzn. pomoci člověku tak, aby si dokázal pomoci sám. (Matoušek, 2010, s.320)

Veškeré činnosti v sociální práci, jejichž součástí je rovněž poradenství, lze rozlišit na mikroúroveň, střední úroveň a makroúroveň. Na mikroúrovni pracuje profesionální sociální pracovník formou případové práce, tj. individuální podporování klientovy schopnosti vyrovnat se s problémy. Základní činností při práci s případem je právě poradenství, které může být doplňováno jinými postupy. V posledních několika desetiletích se používá termín vedení případu – case management. Na střední úrovni může mít práce s klienty podobu úžeji zaměřených aktivit organizovaných jen pro jednu rodinu nebo skupinu rodin (např. poradenství rodinám, jež adoptují děti, poradenství rodičům v rozvodu, které se týká kontaktů s dětmi, osvětové skupiny pro rodiče, jejichž děti experimentují s drogami). (Matoušek, 2003, s. 14).

Matoušek (tamtéž, s. 84) sociální poradenství dále dělí na základní a odborné, kdy oba druhy poskytují státní i nestátní subjekty.

Základní sociální poradenství poskytuje informace o nárocích, službách a možnostech, které mohou vyřešit nebo zmírnit obtížnou situaci člověka. Poskytované informace vyplývají ze systému sociální ochrany občana, k němuž patří pojištění, podpora nebo pomoc ze systému, který zajišťuje zaměstnanost. Cílem rozvinutého sociálního poradenství je poskytovat informace co nejbližší bydliště nebo pracovišti, příp. zařízení, v němž se člověk nachází. Součástí základního poradenství je zprostředkování další potřebné odborné pomoci.

Odborné sociální poradenství poskytuje přímou pomoc lidem při řešení jejich sociálních problémů. Součástí odborného poradenství jsou terapeutické činnosti. V tomto smyslu jde především o oblast rodiny a manželských či partnerských vztahů, důsledků zdravotního postižení, problematiky pachatelů trestné činnosti a delikventních jedinců, drogových a jiných závislosti, tzv. následné péče týkající se osob, které odcházejí z ústavní nebo ochranné výchovy a pěstounské péče. Patří sem i oblast životních krizí, rozvodové a porozvodové situace apod. Na děti je zaměřeno odborné poradenství především ve vztahu k jejich týrání a zneužívání, příp. při hrubém zanedbávání péče.

Profesionální poradce volí a podle potřeby střídá a kombinuje řadu technik podle daného problému a podle potřeb klienta. V tom se liší od běžného laického přístupu, který pomoc nejčastěji omezuje na stereotypně opakovaný postup vycházející

spíše z vlastní osobnosti a zkušenosti než z potřeb klienta a z typu obtíží. Poradenská pomoc pak bývá poskytována především s cílem zvládnání konkrétních situací, např. při výchovných problémech dítěte, v případě manželských konfliktů apod. (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 320)

2.3 Poradenská zařízení

Adresář poradenských služeb v hl. m.Praze (2005) poskytovatele sociálního a sociálně-právního poradenství rozděluje na následující okruhy:

- informační střediska úřadů městských částí - podávají veřejnosti informace týkající se činnosti úřadu, kompetencí jednotlivých odborů a jejich pracovníků, vzájemných vazeb při vyřizování záležitostí, poskytuje poradenské služby o postupu a způsobu vyřizování záležitostí občanů,
- informace k Evropské unii,
- informační centra pro mládež,
- linky důvěry a pomoci, poradenské a informační linky,
- krizová centra,
- poradny s terapeutickou a psychoterapeutickou pomocí – poskytují psychologické poradenství a psychoterapii,
- mediační centra a smírčí rady –
  - mediační centra – poskytují rodinnou mediaci, což je metoda kultivovaného řešení sporu za účasti prostředníka, kdy rodinná mediace může pomoci při rozvodovém řízení, řešení mezigeneračních problémů, nedorozumění v rodinném soužití...,
  - smírčí rady – pracují formou mediace, řeší spory v oblasti sousedských vztahů, spory mezi majiteli domů a nájemníky, rodiči a dětmi, manželské a rozvodové sváry, problémy vznikající při jednání s úřady...,
- poradny pro manželství, rodinu a mezilidské vztahy – nabízejí bezplatnou psychologickou a terapeutickou pomoc při řešení problémů v oblasti mezilidských vztahů,
- sociální poradny – výběr z poradenských služeb k obtížným sociálním situacím a sociálnímu zabezpečení určených pro širokou veřejnost,

- právní poradny k sociální problematice – určené sociálně slabým, kteří se ocitli v těžké životní situaci a nemají prostředky na úhradu právní pomoci, řeší převážně otázky z oblasti právního systému a ochrany, občanského práva (bydlení, rodina), sociálního práva (dávky, služby), pracovního práva, správního práva, trestního práva,
- poradenství při úřadech městských částí – pouze pro občany, kteří mají trvalý pobyt na dané městské části, poskytují základní právní a sociálně-právní poradenství,
- občanské poradny – poskytují rady, informace a pomoc všem, kteří se na ně obrátí, jsou nazávislým místem bezplatné, důvěrné a nestranné pomoci, provázejí občany při jejich obtížích, usilují o to, aby občané netrpěli neznalostí svých práv a povinností, dostupných služeb nebo neschopností vyjádřit své potřeby či hájit své oprávněné zájmy,
- poradny a informace k tematice lidských práv,
- poradny k problematice zaměstnávání a pracovně-právních vztahů,
- poradny k bytové problematice,
- poradny pro pacienty a zdravotní pojištěnce,
- poradny pro spotřebitele,
- poradny k trestně-právním otázkám.

3 PREVENTIVNÍ A PORADENSKÁ ČINNOST V RÁMCI OSPOD

3.1 Legislativní rámec

Nejen zákon o SPOD, ale i další právní normy jako Listina základních práv a svobod nebo Úmluva deklarují poradenství, poskytnutí pomoci či její zprostředkování u jiných institucí jako významnou součást sociálně-právní ochrany dětí.

Zákon o SPOD pak v § 11 ukládá v oblasti poradenství OSPOD následující:

- a. pomáhat rodičům při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě,
- b. poskytovat nebo zprostředkovávat rodičům poradenství při výchově a vzdělávání dítěte a při péči o dítě zdravotně postižené,
- c. pořádat v rámci poradenské činnosti přednášky a kurzy zaměřené na řešení výchovných, sociálních a jiných problémů souvisejících s péčí o dítě a jeho výchovou,
- d. poskytovat osobám vhodným stát se osvojiteli nebo pěstouny poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče, zejména v otázkách výchovy dítěte,
- e. poskytovat pomoc při uplatňování nároku dítěte na výživné a při vymáhání plnění vyživovací povinnosti k dítěti, včetně pomoci při podávání návrhu soudu, přitom spolupracuje zejména s orgány pomoci v hmotné nouzi, povinnými osobami, orgány činnými v trestním řízení a soudy.

Cílem poradenské činnosti OSPOD rodičům je zejména předcházení překážkám bránícím ve vytváření vzájemných harmonických vztahů v rodinách, případně pomoc při odstraňování těchto překážek, poskytování rad a informací týkajících se nároků o hmotném zabezpečení, poskytování rad rodičům dlouhodobě zdravotně postižených dětí, aby takové dítě požívalo plného uspokojování svých potřeb v podmínkách podporujících jeho sebedůvěru a umožňujících účast dítěte na společenském životě. (Novotná, Fejt, 2009, s. 99)

V oblasti poradenství pak dále zákon o SPOD v § 39 umožňuje obcím a krajům v samostatné působnosti zřizovat zařízení odborného poradenství pro děti.

Tato zařízení podle Novotné a Fejta (2009, s. 156) poskytují zejména doporučení na řešení vzájemných vztahů rodičů a jejich dětí, rady ve věcech výchovy a výživy dětí a v dalších otázkách týkajících se rodinných, sociálních

a mezigeneračních vztahů a problémů vyplývajících z péče o děti. Dále mohou poskytovat nebo zprostředkovávat poradenství pro fyzické osoby vhodné stát se osvojiteli nebo pěstouny.

V uvedených zařízeních by měla působit řada kvalifikovaných odborníků, psychologů, pedagogů, právníků a sociálních pracovníků, specializovaných na oblast péče o dítě a jeho výchovu. (Novotná, Burdová a Riedlová Jurková, 2014, s. 260)

Novela zákona o SPOD účinná od 1.1.2013 přinesla mj. nově:

- v § 10, odst. 3, povinnost OSPOD využívat moderních metod sociální práce, kterými jsou:
  - vyhodnocování situace dítěte a jeho rodiny,
  - vypracování individuálního plánu ochrany dítěte,
  - pořádání případové konference.
- v § 12, odst. 1, možnost OSPOD vydat rozhodnutí o povinnosti rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu využít odbornou poradenskou pomoc – uložení povinnosti spolupracovat s určenými subjekty a osobami (včetně mediace), pokud rodiče:
  - nezajistili dítěti odbornou poradenskou pomoc, ačkoliv dítě takovou pomoc nezbytně potřebuje a OSPOD takovou pomoc předtím doporučil,
  - nejsou schopni řešit problémy spojené s výchovou dítěte bez odborné poradenské pomoci, zejména při sporech o úpravě výchovy dítěte nebo úpravě styku s dítětem,
  - nevyužili možnosti odborné poradenské pomoci potřebné k překonání problémů rodiny a k odvrácení umístění dítěte do náhradní péče nebo nedbali na doporučení spolupracovat s pověřenými osobami, poskytovateli poradenských služeb nebo mediátorem.

Možnost uložit povinnost podle § 12 je požadavkem přímo z praxe, kdy OSPOD byl při práci s rodiči, kteří bez jakéhokoliv důvodu nechtějí zajistit odbornou poradenskou pomoc, ačkoliv ji dítě nutně potřebuje, zcela bezmocný. (tamtéž, s. 73)

K vydání rozhodnutí o povinnosti využít odbornou poradenskou pomoc může OSPOD přistoupit pouze v situaci, kdy prokazatelně v rámci poradenství vyčerpal všechny možnosti, které zákon k přesvědčení rodičů dává, a vše nasvědčuje tomu, že tak jak jednají, škodí dítěti, a je třeba jednat úplně jiným způsobem. (tamtéž, s. 74)

V kontextu ustanovení § 12 je však třeba se pozastavit nad **otázkou motivace klienta (rodiče)** jako stěžejním předpokladem úspěchu poradenského procesu, který je ve svém prvotním principu postaven na dobrovolnosti.

Gabura a Pružinská (1995, s. 80) k problematice uvádějí, že klient, který je v podstatě nedobrovolně vyslán do poradenského zařízení, má tendenci poradenský proces předčasně ukončit a jeho neochota ke spolupráci pak významně koreluje s formálností návštěvy.

Také podle Drydena (2008, s. 12) je poradenství založeno na myšlence, že klienti se sami rozhodli vyhledat pomoc, a tzv. „soudně nařízený“ klient může vykazovat mnohem větší odpor než klient, který se rozhodl chodit bez nátlaku.

Čím více může konkrétní pracovník rozhodovat o věcech, které pro klienta znamenají praktickou výhodu nebo újmu, tím složitější má podmínky pro navázání partnerského vztahu v následném řešení problému. Proto Kopřiva (2013, s. 41 - 42) doporučuje pro práci OSPOD nepropojovat situaci výkonu pravomoci a situaci pomáhání, tzn., že pokud je to možné, zařídit, aby pracovník, který je pro klienta důvěrníkem, nemusel být zároveň osobou, která je nucena o něm dělat rozhodnutí.

3.2 Vyhodnocování situace dítěte a rodiny

V návaznosti na ustanovení § 10, odst. 3, písm. c) o povinnosti OSPOD pravidelně vyhodnocovat situaci dítěte a jeho rodiny, vymezuje Vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o SPOD, v § 1 zaměření a rozsah vyhodnocování situace dítěte a jeho rodiny takto:

- Vyhodnocování situace dítěte, které zahrnuje:
  1. zjištění míry ohrožení práv a zájmů dítěte,
  2. vymezení sociálních, zdravotních nebo jiných rizik, kterým je dítě vystaveno,
  3. posouzení úrovně tělesného a duševního vývoje dítěte s ohledem na věk dítěte,
  4. zhodnocení průběhu vzdělávání dítěte a předpokladů k dalšímu vzdělávání,
  5. určení a posouzení individuálních potřeb a zájmů dítěte,
  6. vymezení vlastností a určení schopností dítěte, popřípadě předpokladů k jejich získání,

7. zjištění a zohlednění názoru a přání dítěte s ohledem k věku dítěte a jeho rozumové vyspělosti,
  8. další skutečnosti nezbytné pro vyhodnocení situace dítěte v konkrétním případě.
- Vyhodnocování situace rodiny, které zahrnuje:
    1. analýzu situace rodiny a rodinného prostředí,
    2. analýzu příčin krize v rodině,
    3. zhodnocení vztahu rodiče a dítěte,
    4. určení potřeb dítěte,
    5. určení možnosti rodiny, především vztahových, ekonomických a sociálních,
    6. určení výchovných kompetencí a předpokladů rodičů k výchově dítěte a zhodnocení možných rizik ve výchově dítěte,
    7. posouzení materiálních a finančních podmínek života rodiny,
    8. další skutečnosti nezbytné pro hodnocení situace rodiny v konkrétním případě.
  - Vyhodnocování širšího prostředí rodiny, které zahrnuje:
    1. určení možnosti v širší rodině, včetně vztahových, ekonomických a sociálních možností a jejich využitelnosti pro rodinu,
    2. určení možnosti v širším sociálním prostředí rodiny, včetně dostupnosti a kvality sociálních, zdravotních, výchovně–vzdělávacích a komunitních služeb a bezpečnosti lokality,
    3. další skutečnosti nezbytné pro hodnocení širšího prostředí rodiny v konkrétním případě.

Postup OSPOD při vyhodnocování situace dítěte a rodiny není závazně upraven zákonem ani Vyhláškou. Nicméně MPSV v Manuálu implementace vyhodnocování situace dítěte a rodiny a tvorby individuálního plánu ochrany dítěte pro OSPOD (online, cit. 2014-12-19) vymezuje minimální rámec posuzovaných oblastí podle dosavadních praktických zkušeností na vývojové potřeby dítěte (zdravotní stav, učení se, emoční vývoj a chování, rodinné a sociální vztahy, identita, sociální prezentace, samostatnost a sebeobsluha), rodičovskou kapacitu (základní péče rodičů, zajištění bezpečí a ochrany, citová vřelost, stimulace a podněty, vedení a hranice, stabilita rodinná historie a fungování rodiny) a rodinu a prostředí (širší rodina, bydlení, zaměstnání, finanční situace, sociální začlenění rodiny, komunitní zdroje).

Nutno však podotknout, že tento rámec nikterak nepřesahuje rozsah informací běžně zjišťovaných v rámci depistáže, vlastního šetření a dožádání při výkonu sociálně-právní ochrany před účinností novely zákona o SPOD v roce 2013.

3.3 Případová konference

Případová konference je definována jako *“plánované, koordinované a pevně strukturované pracovní setkání rodičů, dítěte a odborníků, kteří pracují, pracovali nebo budou pracovat s ohroženým dítětem, jeho rodiči, popř. i se členy širší rodiny.”* (Bechyňová, 2012, s. 34)

Metodické doporučení MPSV charakterizuje případovou konferenci jako *“odbornou diskusi zainteresovaných subjektů nad konkrétním případem ohroženého dítěte nebo jeho rodiny. Účelem je rychlé a úplné vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny s cílem nalézt optimální řešení. Setkání se zúčastní určení odborníci za účelem řešení konkrétního problému, uskutečňuje se za účasti dítěte a jeho rodiny nebo osob odpovědných za výchovu dítěte.”* (In: Pemová, Ptáček, 2012, s. 45)

Smyslem a cílem případové konference je podle Bechyňové (2012, s. 15) za aktivní spolupráce rodičů, dítěte a odborníků komplexně vyhodnotit situaci dítěte a jeho rodiny, pojmenovat cíl a vytvořit plán činností, které rodině a dítěti pomohou cíle dosáhnout. V průběhu případové konference dochází k propojení činností odborníků pracujících s ohroženým dítětem a jeho rodinou v účinnou a pomáhající síť, která zejména rodiče podpoří v náhledu na potíže a potřeby dítěte. Rodiče jsou motivováni a podporováni k aktivní spolupráci a k využití jejich potenciálu ve prospěch řešení situace. Proto je případová konference nástrojem multidisciplinární pomoci dítěti a podpory jeho rodičů a rodiny.

Pokud OSPOD dospěje na základě získaných informací k závěru, že je vhodné svolat případovou konferenci, učiní tak co nejdříve. Mimo výše uvedený smysl a cíl je také nutné aktivizovat rodiče a dítě k řešení problémů, přesvědčit je, že jejich podíl na řešení problému je možný a důležitý. Výstup z jednání případové konference může být jedním z podkladů pro vytvoření individuálního plánu ochrany dítěte. Případová konference může být svolána jednorázově nebo v určitých intervalech.

Při pořádání případové konference by měly být respektovány základní principy, kterými jsou:

- nejlepší zájem a prospěch dítěte,

- individualizace každého případu,
- spolupráce rodiny, dítěte, širší rodiny a odborníků s cílem optimálního řešení situace dítěte v konkrétní situaci,
- důvěrnost, diskrétnost, mlčenlivost,
- ochrana osobních údajů,
- koordinace postupů.

(Novotná, Burdová, Riedlová Jurková, 2014, s. 58)

Kvalitně vedené případové konference podle Bechyňové (2012, s.13) posilují spolupráci s rodinou i sítí odborníků a delegují odpovědnost za určité úkoly mezi členy rodiny a další odborníky ze spolupracujících organizací, čímž se z pracovníka OSPOD stane koordinátor intervence a podpory rodině, ne samotný řešitel obtíží, jejichž význam rodina mnohdy nenahlíží.

3.4 Individuální plán ochrany dítěte

Podle Manuálu implementace vyhodnocování situace dítěte a rodiny a tvorby individuálního plánu ochrany dítěte pro OSPOD (MPSV, online, 2014-12-14) je individuální plán ochrany dítěte (dále jen "IPOD") *"plánem práce s dítětem a rodinou, kdy na základě poznatků zjištěných vyhodnocením situace rodiny a dítěte je stanoveno, jaký je hlavní cíl nebo cíle práce s rodinou - jak by měl optimálně vypadat život dítěte s ohledem na rizika, která ho nyní ohrožují, a s využitím ochranných faktorů, které jsou zdrojem podpory."*

OSPOD provádí při zavedení dítěte do evidence úvodní vyhodnocování situace dítěte a rodiny, jak již bylo uvedeno v kapitole 3.2, s tím, že se zaměřuje na skutečnost, zda se jedná či nejedná o ohrožené dítě, přesněji o dítě uvedené v § 6 zákona o SPOD. Je-li závěrem vyhodnocení, že se skutečně o takové dítě jedná, přistoupí OSPOD k podrobnému vyhodnocování situace dítěte a rodiny s cílem vytvoření IPOD. Ten by měl být vypracován ve spolupráci s rodinou, minimálně pak s jejím vědomím. Součástí IPOD je plánování a přijímání opatření, intervencí, zprostředkování služeb, poradenství a dalších aktivit.

IPOD se podle § 10, odst. 5 zákona o SPOD:

1. zpracovává s důrazem na přijetí opatření, které umožní setrvání dítěte v péči rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu,

2. vypracovává od počátku doby poskytování sociálně-právní ochrany, nejpozději do 1 měsíce od zařazení dítěte do evidence OSPOD,
3. pravidelně aktualizuje, zejména v situacích, kdy je uloženo výchovné opatření, nařízena ústavní výchova, ochranná výchova nebo, kdy je dítě svěřeno do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, do pěstounské péče nebo jiné náhradní výchovy.

IPOD vychází z výsledků komplexního hodnocení dítěte a jeho rodiny a úvodní případové konference, která by měla být svolána co nejdříve po dokončení komplexního hodnocení dítěte a jeho rodiny. Je potřeba, aby IPOD byl sestaven realisticky, a to jak s ohledem na stanovené cíle, tak s ohledem na způsoby jejich dosažení. Do celého procesu by měli být zapojeni všichni členové rodiny, včetně samotných dětí. IPOD musí obsahovat i časový rámeček pro dosažení celkového i dílčích cílů a zároveň ustanovení týkající se nedobrovolných klientů.

Účelem IPOD pak je společně s klienty stanovit strategie, které pomohou řešit dopady nevhodné nebo nedostatečné péče, poskytnout pro rodinu i OSPOD jasný a konkrétní návod, jak změny dosáhnout a poskytnout měřítko pro hodnocení progresu v rodině. IPOD je potřeba vnímat jako dynamický proces, v rámci kterého může docházet k očekávaným i neočekávaným změnám. Tyto změny je třeba vždy hodnotit ve vztahu k potřebám a ohrožení dítěte, ale také k postoji a možnostem rodičů. (Pemová, Ptáček, 2012, s. 103 -110)

Práce s ohroženým dítětem a rodinou je dlouhodobý a náročný proces, v němž působí řada proměnných (postoj rodičů, společnosti, ekonomická situace, vývoj a věk dítěte apod.). Přitom je zároveň nutné jednoznačně určit a neztratit ze zřetele nejlepší zájem dítěte, tedy to, kam by práce měla směřovat. Strukturované vyhodnocení a IPOD jsou proto ideálně využitelnými nástroji. OSPOD v rámci práce s rodinou zastává roli klíčového pracovníka, který řídí a monitoruje přímou práci s dítětem a rodinou i se subjekty (organizacemi a odborníky) zapojenými do spolupráce. OSPOD je tak umožněno realizovat vůči dítěti a rodině pouze část výkonu sociálně-právní ochrany dětí, důraz je kladen na aktivizaci samotné rodiny a sdílení odpovědnosti s dalšími odborníky. Z hlediska rodiny může být v některých případech přijatelnější spolupráce s nestátní organizací než s OSPOD. (MPSV, online, cit. 2014-12-13)

3.5 Poradenství rodičům v konkrétních situacích

V současné době, po účinnosti novely zákona o SPOD v roce 2013, je většina kroků, včetně poradenské činnosti, vázána na cíle a závěry případové konference a IPOD. Nicméně poradenství probíhá nadále i mimo rámec těchto nástrojů, je nedílnou součástí veškeré práce s klienty na OSPOD. Určitým specifickým poradenským činnostem v nejčastější řešených případech je věnována další část práce.

3.5.1 Rozvodové spory

“...přestali jste být partnery, zůstáváte však nadále rodiči...” (Matějček, 1986)

Současná česká rodina je křehká a ve srovnání s minulostí málo stabilní a malá. Pokud se dostane do těžkostí, je více než dříve závislá na státu a jiných zdrojích. Základními funkcemi rodiny v dnešní společnosti jsou ekonomické zajištění, emocionální podpora všech jejích členů a výchova dětí. (Matoušek, In: Matoušek a kol., 2013, s. 302)

V situaci probíhajícího rozchodu nebo rozvodu rodičů se u některých dětí objevují vykonstruované pocity viny za rozvod rodičů, dítě se může stát prostředníkem mezi rodiči, utěšitelem závislejšího rodiče, důvodem k přivolávání odcházejícího rodiče zpět do rodiny apod. Všechny tyto role pro ně představují nepřiměřenou zátěž. (tamtéž, s. 362)

Dítě je poškozováno rozpadem rodiny, rozchodem nebo rozvodem rodičů, a to bez ohledu na jeho věk. Dunovský, Dytrych, Matějček a kol. (1995, s. 152) pokládají za hrubou nepravdu, že jsou období ve vývoji dítěte, ve kterých nemá rozvod rodičů na něho vliv.

Agenda rozvodů a rozchodů a s tím související problematika péče o nezletilé, výchova a výživa dětí po rozvodu, styk s rodiči, jimž děti nebyly svěřeny do výchovy, pomoc a poradenství rozcházejícím a rozvádějícím se rodičům a jejich dětem je podle Metodického materiálu MPSV (2012, s. 5) hlavní náplní práce zaměstnanců OSPOD.

V ČR je stále většina dětí svěřována do výchovy matce, otcí může být určen rozsah styku s dítětem, vždy je však pro dítě lepší, když jsou rodiče schopni se o kontaktu domluvit s ohledem na jeho přání a potřeby. Dále děti mohou být svěřeny do střídavé výchovy s určením kdy a v jakých časových úsecích bude dítě přecházet

z péče jednoho do péče druhého rodiče. Tento model však předpokládá vzájemnou spolupráci rodičů při zajišťování denních potřeb dítěte a dítě se musí naučit přizpůsobovat dvěma rozdílným domovům. Názory opatrovnických soudů, sociálních pracovníků, dětských psychologů i dalších odborníků na střídavou výchovu jsou stále zcela nejednotné, často i zcela protichůdné. Nejméně obvyklá, ale pro dítě pravděpodobně nejšetrnější, je společná péče rodičů, která bývá volena v situaci, kdy rodiče zůstávají v jednom bytě a rozvod je pouze formální nebo účelovou záležitostí.

V mnoha případech však jde z pohledu OSPOD o situace opravdu složité a profesně i časově náročné, většinou však nikoli z důvodu vysoké míry ohrožení dítěte, ale z důvodu konfliktu rozcházejících nebo rozvádějících se rodičů, kteří na OSPOD přenášejí zodpovědnost za vzniklou situaci. OSPOD se může, resp. musí pokusit rodičovský spor zmírnit doporučením nebo nařízením návštěv vhodného poradenského zařízení či rodinné mediace, ale více rodičům pomoci nemůže.

Pro zmírnění negativního dopadu rodičovského sporu na děti je vhodné rozvíjet postupy podporující hladší průběh sporů, přičemž jako nejúčinnější prostředek sociálního pracovníka pro navázání dobré spolupráce s rodiči je respekt k oběma a vnímavost k pohnutkám, které je do konfliktu přivedly. Pracovníci OSPOD v rámci své profese hájí především zájmy nezletilých dětí a poskytují základní poradenství (výživné, exekuce, sociální dávky). Terapeutickou pomoc rodičům by pak mělo poskytnout nezávislé odborné pracoviště, které pracuje jinými metodami. (Matoušek a Uhlíková, In: Matoušek, 2010, s. 70)

Přes veškerou snahu může být OSPOD rodiči vnímán jako represivní orgán, který jim něco přikazuje. Pracovníci OSPOD by se proto měli snažit vyhnout hodnotícím přístupům a pro další řešení rodičům nabízet, doporučovat, ale také motivovat k využití odborného poradenského zařízení. V krajním případě lze přistoupit k zákonné možnosti a návštěvu odborného pracoviště nebo mediátora přímo nařídit, i když pak je nutné počítat s dopady projevů nemotivovaného klienta na celý proces, jak již bylo uvedeno v kapitole 3.1.

Metodický materiál MPSV (2012, s. 72) jako vhodné formy poradenské pomoci v případě porozvodových konfliktů doporučuje:

- rodinné terapie – vhodné tam, kde vážne nebo je problematická komunikace a jsou velmi narušené vztahy mezi rodiči, ale alespoň jeden z rodičů má zájem pracovat na změně a zlepšení situace,

- rodinné mediace – vhodné zejména při zajišťování střídavé výchovy, pro vyjasnění pravidel výchovy nebo poměrů po rozvodu, je však nutné, aby rodiče spolu byli schopni alespoň v omezené míře komunikovat,
- asistence při styku rodičů s dítětem – probíhá v odborném zařízení,
- psychologické poradenství – zaměřuje se na podporu a pomoc při řešení psychologických otázek vznikajících během rozvodu a rozpadu rodiny,
- případové konference – vhodné pro situace širšího dopadu, pro vyhodnocení situace rozpadající se rodiny a míry ohrožení dítěte, výstupem by měl být individuální plán péče o dítě.

Podle Matouška (In: Matoušek a kol., 2013, s. 363) rozvodové poradenství vyhledává častěji partner, který si rozvod nebo rozchod nepřeje.

Konkrétní poradenská zařízení v rámci hl. m. Prahy jsou např. Poradny pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy provozované při Centru sociálních služeb Praha, které poskytují konzultace bezplatně.

Je však opět naprosto nezbytné, aby s ohledem na nejlepší zájem dítěte, zúčastnění odborníci spolupracovali, předávali si informace a vzájemně se respektovali.

3.5.2 Domácí násilí

“Domácí násilí je nejrozšířenější formou násilí vůbec, přičemž je současně formou nejméně kontrolovanou, a co do své frekvence a závažnosti nejvíce podceňovanou.” (Schneider, In: Matoušek, Koláčková, Kodymová, 2010, s. 227)

Domácí násilí (dále jen „DN“) zahrnuje formy fyzického, sexuálního a psychického týrání ve všech druzích blízkých vztahů. Charakteristickým rysem je jeho opakování, dlouhodobost, stupňování a téměř každodenní přítomnost. Začíná útoky proti lidské důstojnosti, pokračuje útoky proti zdraví a vrcholí útoky proti lidskému životu. Oběti DN v České republice nejčastěji vyhledávají pomoc u lékaře, na policii a u sociální pracovnice, lze tedy vyvodit, že lékaři, policie a sociální pracovníci tvoří jakousi vstupní bránu, přes kterou vystupuje DN ze soukromí na veřejnost. Proto je nutné, aby byli odborně školeni a projevovali směrem k obětem zvýšenou empatii. (Čírtková, In: Matoušek, Koláčková, Kodymová, 2010, s. 227, 239)

Ševčík (In: Ševčík, Špatenková a kol., 2011, s.120) uvádí, že podle sociologických výzkumů realizovaných v letech 2001 a 2006 agenturou STEM, v 80 % rodin, v nichž se odehrává DN mezi rodiči, vyrůstají nezletilé děti. Pro dítě je násilí mezi blízkými zpravidla vždy velmi těžkým, traumatizujícím zážitkem, dítě může být přímou či nepřímou obětí.

V této souvislosti Pemová a Ptáček (2012, s.166) poukazují na dopady života v násilném vztahu na psychický stav oběti, kdy může dojít k výskytu depresivních obtíží, úzkostných poruch a maladaptivních stresových reakcí, které v důsledku negativně ovlivňují rodičovské kompetence a v krajním případě mohou vyústit v některou z forem týrání dítěte nebo k jeho zanedbávání. V důsledku přítomnosti DN v rodině může docházet k selhávání péče o dítě nebo k neschopnosti chránit dítě před riziky a ohroženími. Oběti se mohou bát vzdorovat nevhodnému chování agresora k dítěti, v některých případech pak může pouhá přítomnost dítěte nebo jeho chování provokovat agresora k násilí na partnerovi.

Situace DN je pro děti neuchopitelná a vede k tomu, že žijí v trvalém emočním zmatku. Následky zažívaného DN jsou podobné jako u dětí týraných. Hrozí jim disharmonický vývoj osobnosti, rozvoj neurotické symptomatiky, narušené sebevědomí, vážné vztahové potíže, poruchy příjmu potravy a sklony k závislostem. Tyto děti potřebují zcela specifický přístup a pomoc. (Dunovský, 1995, s. 151)

Dítě jako oběť DN je proto třeba vždy považovat za ohrožené dítě, kterému je zaručeno poskytnutí sociálně-právní ochrany dětí v souladu s § 6, odst. 1, zákona o SPOD. Právo dítěte na poskytnutí všestranné ochrany v případech DN je zakotveno také v Úmluvě. Prvotním úkolem OSPOD je zajistit bezpečí ohrožené osobě a dítěti.

Metodický materiál MPSV (2012, s. 60) doporučuje sociálním pracovníkům OSPOD situaci neprodleně konzultovat se specializovanou poradnou, která se touto problematikou přímo zabývá. V případě DN je dále důležité hovořit s rodiči odděleně, předat kontakty na odborná pracoviště (Intervenční centrum, Bílý kruh bezpečí, Dona, Acorus...). Nikdy rodina nesmí být konfrontována dohromady rodinnou terapií či mediací, které jsou v těchto případech zcela nevhodné.

Podle Pemové a Ptáčka (2012, s. 167) není úkolem sociálního pracovníka OSPOD přímo řešit problematiku DN, ale měl by umět poskytnout pomoc při vytvoření bezpečnostního plánu a zejména vyhledat a zprostředkovat vhodné služby, které mohou pomoci situaci řešit. Může se jednat o poučení oběti jak využít právní nástroje, např. vykázní násilníka ze společné domácnosti, soudní omezení styku agresora

s ostatními členy rodiny, trestní oznámení, dále pak vyhledání a zprostředkování služeb, např. poradenských a terapeutických, azylových domů s utajenou adresou apod.

Dalším častým tématem, které je třeba řešit v případech DN v rodině s nezletilým dítětem řešit, je právo násilného rodiče na pravidelný kontakt s dítětem. Nicméně toto právo musí být posuzováno zejména s ohledem na zájem dítěte. Při zvažování otázky, zda vůbec a v jaké podobě má být realizován kontakt dítěte s násilným rodičem, musí OSPOD přihlížet k:

- ke konkrétním formám násilí v rodině,
- k vývoji konkrétního případu,
- k věku dítěte,
- k respektování názoru dítěte.

(Ševčík, In: Ševčík, Špatenková a kol., 2011, s. 124-125)

V případě DN v rodině může OSPOD doporučit styk násilného rodiče s dítětem formou asistovaného styku na pracovišti k tomu určeném (např. Fond ohrožených dětí, Dům tří přání) nebo neosobní způsob styku, např. písemně nebo prostřednictvím sociálních sítí. Vždy však platí, že právo násilného rodiče nemůže být nadřazeno právu dítěte.

Dále pracovníci OSPOD v souladu se zákonem o SPOD rodičům a dítěti poskytnou či zprostředkují odbornou poradenskou pomoc podle jejich dalších konkrétních potřeb, zejména ve věcech úpravy výchovy a výživy, bydlení, uplatnění nároku na sociální dávky, zajištění školní docházky, atd.

V případech výskytu DN je zvláště důležité klást důraz na mezioborovou spolupráci a úzkou součinnost mezi všemi subjekty, které do konkrétního případu vstupují a následně se podílejí též na vytváření IPOD (OSPOD, Policie ČR, intervenční centra, soudy, osoby pověřené k výkonu sociálně-právní ochrany dětí, poskytovatelé sociálních služeb...).

3.5.3 Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě

“...ohrožené dítě ohrožuje svět. Už tím, že trpí podvýživou, že mu chybí patřičné dovednosti a návyky, morální zásady apod., už tím ochuzuje svět o tvůrčí přínos osobnosti, jíž se mohlo stát. Může však také vyrůst v člověka, který se nejen nebude podílet na stavbě světa, protože se tomu nenaučil, ale který se učiní zkázou

tohoto světa, poněvadž ho nenávidí za všechny křivdy, které mu (svět) způsobil." (Helus, In: Matoušek, 2003, s. 227)

Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (dále jen „syndrom CAN“) byl poprvé popsán na III. evropské konferenci pro prevenci týrání dětí, která se konala v roce 1991 v Praze. Na výsledky jednání z této konference navázala Rada Evropy, která v roce 1992 definovala obsah týrání, zneužívání a zanedbávání následovně: *jde o jakoukoli vědomou či nevědomou, náhodnou či nenáhodnou aktivitu, které se dopouští dospělá osoba, rodič, vychovatel nebo jiná osoba, která poškozuje tělesný, duševní nebo sociální stav nebo vývoj dítěte.*

Rozlišujeme tyto základní formy syndromu CAN:

- tělesné týrání – tělesné ublížení dítěti nebo nezabránění ublížení či utrpení dítěte,
- psychické týrání – jednání, které má závažný vliv na citový vývoj a chování dítěte, které má mnoho podob, např. ponižování, urážení, odmítání, zavrhování, izolace, vystavování těžkým konfliktům v rodině,
- sexuální zneužívání – nepatřičné vystavení dítěte sexuálnímu kontaktu dotykovému i bezdotykovému,
- zanedbávání – neuspokojování tělesných nebo citových potřeb dítěte, např. neposkytování přiměřené výživy, oblečení, přístřeší, zdravotní péče, neuspokojování citových potřeb dítěte, a to zejména nezajištění jistoty, že někomu a někam patří.

(Novotná, Fejt, 2009, s. 136)

Největší pozornost poutají případy brutálního násilí na dětech, nicméně naprostá většina špatného zacházení s dětmi má podobu zanedbávání jeho základních potřeb. (Matoušek, 2010, s. 27)

U nás je poměrně známá definice zanedbávání od Dubowicze, že „*k zanedbávání péče o dítě dochází tehdy, pokud nejsou uspokojeny jeho základní potřeby, a to bez ohledu na příčinu. Základní potřeby dítěte jsou: adekvátní strava, odpovídající oblečení, bezpečný a chránící domov, adekvátní zdravotní péče, vzdělávání, adekvátní dohled, ochrana před nebezpečím z okolního prostředí, pozitivní přijetí a podpora*“. V souvislosti se základními potřebami dítěte pak Dubowitz rozlišuje zanedbávání péče takto: zanedbávání výživy, zanedbávání ošacení, bezdomovectví, zanedbávání zdravotní péče, zanedbávání vzdělávání, neadekvátní dohled,

zanedbávání ochrany dítěte před nebezpečím z okolního prostředí a emoční zanedbávání. (In: Bechyňová, 2012, s. 149)

Za další poměrně častou a velmi přehlíženou formu zneužívání dítěte lze rovněž považovat manipulaci s dítětem po rozvodu rodičů, kdy dítě je např. proti druhému rodiči popouzeno nebo si je jeden z rodičů kupuje a druhého, třeba jen v náznacích, ponižuje. (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 286)

Novotná, Fejt (2009, s. 135) uvádějí, že aplikace metod sociální práce hned v samém začátku, může zabránit dalšímu citelnějšímu poškozování dítěte a kriminalizaci rodičů.

Soudní rozhodování týkající se špatného zacházení s dítětem bývá zatěžováno neexistencí přímých důkazů, obtížemi při získávání jasného a spolehlivého svědectví dítěte, které může být vyvoláno tím, že dítě je nuceno svědčit proti svému rodiči nebo jiné blízké osobě. Necitlivé vyšetřování případu může být právem označováno za druhotné poškození oběti neboli sekundární viktimizaci. (Matoušek, In: Matoušek, Koláčková, Kodymová, 2010, s. 29)

Posouzení situace ohroženého dítěte je náročné, jedná se o komplexní problematiku, při jejímž řešení se sociální pracovník neobejde bez spolupráce a pomoci dalších odborníků. Dítě je biopsychosociální individualitou, tudíž je nutné jeho potřeby posuzovat z hlediska zdravotního, psychologického i sociálního. Sociální pracovník by měl být především koordinátorem a sestavit tým k řešení konkrétního případu, následně naplánovat a organizovat postup a koordinovat práci jednotlivých odborníků. (Kovařík, In: Matoušek, 2003, s. 203)

Pemová, Ptáček (2012, s.69) používají víceúrovňové hodnocení ohrožení dítěte, a to:

- minimální riziko ohrožení – OSPOD rodině poskytuje poradenství, nabídku preventivních služeb, příp. kontakty na odborná poradenská zařízení podle dané problematiky,
- střední riziko ohrožení – je potřeba vytvořit IPOD, kdy do intervence jsou zapojeny např. sociálně aktivizační služby, terénní sociální práce apod.,
- závažné ohrožení dítěte – v IPOD se využívá možnosti rodině nařídít využití sociálních služeb,
- přímé akutní ohrožení dítěte – primární je zajistit bezpečí dítěte, v krajním případě i umístěním mimo rodinné prostředí.

Ocitne-li se dítě ve stavu nedostatku řádné péče bez ohledu na to, zda tu je či není osoba, která má právo o ně pečovat, anebo je-li život dítěte, jeho normální vývoj

nebo jeho jiný důležitý zájem vážně ohrožen nebo byl-li narušen, soud upraví předběžně poměry dítěte na nezbytně nutnou dobu, kdy dítě může být na návrh OSPOD formou předběžného opatření odebráno z rodiny. Rodině jsou pak na OSPOD poskytnuty základní informace a poradenství, neprodleně by měla být svolána případová konference, jejímž výstupem by mělo být naplánování jednotlivých kroků v tzv. sanaci rodiny.

Bechyňová (2008 s. 18) **sanaci rodiny** definuje jako „*soubor činností sociálně-právní ochrany, sociálních služeb a dalších opatření a programů, které jsou poskytovány anebo ukládány převážně rodičům dítěte a dítěti, jehož sociální, biologický a psychologický vývoj je ohrožen.*“ Základním principem sanace rodiny je pomoc dítěti poskytovaná prostřednictvím práce s rodinou. **Cílem sanace rodiny** pak je předcházet, zmírnit nebo eliminovat příčiny ohrožení dítěte a poskytnout rodičům dítěti pomoc a podporu k zachování rodiny jako celku.

Pokud se situace v rodině a poměry dítěte nezlepší, výchova dítěte je vážně ohrožena a jiná opatření nevedla k nápravě, může soud jako krajní možnost nařídit ústavní výchovu. OSPOD poskytuje rodičům pomoc i po dobu umístění dítěte do zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, spočívající zejména v pomoci uspořádat rodinné poměry, které by umožnily dítěti návrat do rodiny, při řešení rodinné a sociální situace, včetně hmotné úrovně rodiny, v pomoci při spolupráci s úřady při uplatnění veškerých sociálních dávek, příp. za tímto účelem rodičům zprostředkuje pomoc poradenského zařízení.

Před nařízením ústavní výchovy má soud povinnost přezkoumat, zda není možné dítě svěřit do náhradní rodinné péče. OSPOD má ze zákona povinnost nejen aktivně vyhledávat ohrožené děti, ale zejména působit na rodiče tak, aby plnili svoji rodičovskou odpovědnost a v tomto směru jim poskytovat nebo zprostředkovat poradenství. (Matoušek, In: Matoušek, Koláčková, Kodymová, 2010, s. 32)

V žádném případě však nemohou být nedostatečné bytové nebo majetkové poměry rodičů samy o sobě důvodem k rozhodnutí soudu o ústavní výchově, jak upravil v § 971, odst. 3, nový občanský zákoník (dále jen „NOZ“). Již dříve v této věci vydal Ústavní soud České republiky nález sp.zn. IV. ÚS 2244/09 ze dne 20.7.2010 a nález sp.zn. II. ÚS 2546/10 ze dne 6.9.2011, ve kterých se vyjádřil, že horší materiální podmínky rodiny (v porovnání s obecným standardem materiálního zabezpečení) nemohou samy o sobě odůvodňovat ohrožení dítěte a jeho svěřením do náhradní péče mimo jeho rodinu. (MPSV, 2011, online, cit. 2015-02-01)

Jako ve všech již uvedených příkladech, i zde je opět zřejmá naprostá nutnost multidisciplinární spolupráce ve spojení s rodiči, kteří by měli být maximálně posilováni ve svých rodičovských kompetencích. Odpovědnost za plnění úkolů je opět rozdělena mezi jednotlivé členy multidisciplinárního týmu.

Sanací rodiny se zabývá např. organizace Střep, která poskytuje mj. terénní sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi.

První zařízení v ČR, které se přímo specializuje na problematiku CAN, je Dětské krizové centrum, které v rámci své činnosti poskytuje krizovou pomoc, telefonickou krizovou pomoc a sociálně-aktivizační služby.

3.5.4 Náhradní rodinná výchova

Výchova dětí a péče o jejich příznivý vývoj je především právem a povinností obou rodičů. Ne všichni rodiče se však chtějí nebo mohou o své děti starat. V situacích, kdy děti nemohou z nejrůznějších důvodů vyrůstat ve své biologické rodině, je třeba hledat optimální formu náhradní výchovy. (Novotná, Fejt, 2009, s. 71)

Současná právní úprava v ČR jednoznačně deklaruje přednost náhradní rodinné péče (dále jen „NRP“) před péčí ústavní, tzn., že pokud dítě nemůže setrvat v původní rodině, bude jako další volena možnost NRP.

V současné době existují v ČR tyto formy NRP:

- svěřením dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče,
- pěstounská péče,
- pěstounská péče na přechodnou dobu,
- osvojení,
- poručenství.

Veškeré formy NRP jsou vázány na rozhodnutí soudu, který by měl vždy postupovat v nejlepším zájmu dítěte, ve spolupráci s místně příslušným OSPOD a dalšími zúčastněnými subjekty, např. neziskovými organizacemi, které v poslední době získávají v této oblasti stále větší působnost.

Zájemce o některou z forem NRP se dostaví na místně příslušný OSPOD, kde ho pracovníce pro NRP bude celým procesem provázet a poskytovat mu veškeré potřebné rady a informace.

Zprostředkováním začíná vlastní proces zajišťování NRP pro dítě a zaručuje dětem i žadatelům potřebnou právní jistotu a odpovídající ochranu jejich oprávněných zájmů.

Proces zprostředkování má několik fází a podle § 19a zákona SPOD spočívá:

- ve vyhledávání dětí, kterým je třeba zajistit péči v náhradním rodinném prostředí formou pěstounské péče nebo osvojení,
- ve vyhledávání fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny,
- v odborné přípravě fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny,
- ve výběru určité fyzické osoby vhodné stát se osvojitelem nebo pěstounem určitého dítěte, jemuž se osvojení nebo pěstounská péče zprostředkovává a v zajištění osobního seznámení se dítěte s touto osobou.

Soudním rozhodnutím o svěření dítěte do osvojení nebo pěstounské péče celý proces zprostředkování končí.

OSPOD má povinnost poskytovat poradenskou pomoc osobám vhodným stát se osvojiteli nebo pěstouny, přičemž tato pomoc je určena zejména osobám, které jsou již zařazeny do evidence osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny, ale o dítě ještě nepečují. V mezidobí od zařazení do evidence a převzetím dítěte, mohou nastat změny, které je třeba konzultovat nebo se poradit. Vedle těchto osob je poradenství určeno také těm, kteří se o některou z forem NRP teprve zajímají, nebo získávají první informace. (Novotná, Burdová, Riedlová Jurková, 2014, s. 66-67)

Pěstounské rodiny jsou OSPOD sledovány po celou dobu péče o svěřené dítě, příp. do jeho zletilosti. V případě potřeby může sociální pracovník OSPOD požádat psychologa z pracoviště, kterou NRP zprostředkovalo, případně odborníka z dalších poradenských pracovišť, o posouzení problémů v pěstounské rodině nebo jednorázovou či opakovanou poradenskou intervenci. (Gabriel, Novák, 2008, s. 97)

Novela zákona o SPOD od ledna 2013 také přímo zakotvila práva a povinnosti pěstounů, která mj. zahrnují právo na zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci alespoň jednou za 6 měsíců. Odborná pomoc by měla vycházet z IPOD dítěte a může se jednat např. o supervize, psychoterapie, právní poradenství, sociální služby atd.

Uvedená práva a povinnosti jsou plněna v rámci Dohody o výkonu pěstounské péče uzavřené mezi pěstounem a poskytovatelem. Poskytovatelem pro účely této

dohody může být přímo OSPOD nebo osoba pověřená – např. organizace Dobrá rodina o.p.s. V případě svěření dítěte do pěstounské péče je vždy vypracováván IPOD.

Novinkou upravenou v § 839, odst. 2, NOZ je dohled nad úspěšností osvojení, který v odůvodněných případech nařídí soud a výkonem pověří OSPOD. Tento nový institut je pojistkou pro zjištění, zda osvojení probíhá v zájmu dítěte. Lze k němu přistoupit zejména v případech, kdy se v průběhu řízení o osvojení objevily skutečnosti, které vzbudily určité pochybnosti, avšak ne v takové míře, aby soud o osvojení nerozhodl. Takovými skutečnostmi mohou být např. závažná nemoc osvojitele nebo dítěte diagnostikovaná v průběhu předadopční péče nebo určité pochybnosti v případě osvojení dítěte manželem rodiče dítěte. (Novotná, Burdová, Riedlová Jurková, 2014, s.118)

V současné době na poli NRP v ČR působí celá řada organizací, které poskytují sociální, právní, psychologické nebo výchovné poradenství – např. Fond ohrožených dětí, Natama – Institut rodinné péče, Středisko náhradní rodinné péče, o.s., Centrum integrace dětí a mládeže o.s...

PRAKTICKÁ ČÁST

4 PORADENSTVÍ RODIČŮM POSKYTOVANÉ NA OSPOD

4.1 Vymezení cíle, metoda, otázky

V praktické části jsou popsány konkrétní případy nezleilých dětí a jejich rodičů řešené v rámci OSPOD se zaměřením na poskytované poradenství.

Cílem je vyhodnotit, zda rodičům bylo poskytováno poradenství, zda bylo rodiči v zájmu svých dětí přijato a využito a zejména, zda mělo vliv na poměry dítěte ve smyslu jejich zlepšení.

Jako metoda byla zvolena případová studie (dále jen "PS"), což je *"soubor informací o jednotlivém případě, jenž slouží komplexnímu porozumění všech relevantních aspektů a okolností."* (Zita, Matoušek, In: Matoušek a kol., 2013, s. 541)

Obecnou výhodou PS je její atraktivita, názornost, zapamatovatelnost a využitelnost. Obecnou nevýhodou je její nízká zobecnitelnost. Vlastní výzkumné šetření lze provádět více vzájemně provázanými metodami, ale i pouze metodou jednou. Nejčastěji používané techniky jsou obsahová analýza dokumentů, rozhovory, pozorování, skupinové interview, názory expertů. Většina PS v sociální práci je vedena idiograficky, jde o stadium situačně specifického individuálního případu respektujícího subjektivitu člověka a sociálního dění a jedinečnost sociálních situací. PS je ve výzkumu realizována pro porozumění a prezentaci jednoho typu případu, přičemž lze očekávat výskyt podobných případů. Čím více jsou si příběhy klientů blízké, tím z nich výrazněji vystupuje smysl. (tamtéž, s. 542)

PS je často využívána v kvalitativní formě výzkumu, který je v sociálních vědách široce využíván, protože dokáže "vyprávět příběh". Kvalitativní přístupy nepředpokládají převod zjištění do řeči čísel, ale zůstávají v rovině slovních vyjádření. (Smutek, Načeradský, In: Matoušek a kol., 2013, s.528).

Posláním kvalitativního výzkumu je podle Dismana (2011, s. 289) porozumění lidem v sociálních situacích.

Vzhledem k tomu, že výzkumná šetření vedená formou PS nemívají jednotně využitelný postup a výchozí principy, nebyly v praktické části práce stanoveny předem hypotézy, nicméně závěrečná analýza se pokusí odpovědět na níže uvedené **otázky**:

- Otázka č. 1: Poskytuje OSPOD v rámci vedení případu vždy poradenství rodičům nebo osobám odpovědným za výchovu dítěte?
- Otázka č. 2: Je poradenství poskytované OSPOD rodiči nebo osobami odpovědnými za výchovu dítěte přijímáno a využíváno?
- Otázka č. 3: Má poradenství poskytované na OSPOD vliv na zlepšení poměrů dítěte?

Jako **průzkumný vzorek** byly zvoleny čtyři případy, které navazují na problematiku v teoretické části práce (rozvodový spor, DN, syndrom CAN, NRP).

Zdrojem informací byla spisová dokumentace nezletilých dětí vedená na úřadu pověřené městské části v Praze (OSPOD ÚMČ) od roku 2008, přičemž spisová dokumentace obsahuje zejména osobní údaje dětí a jejich rodičů, údaje o výchovných poměrech těchto dětí, záznamy o výsledcích šetření v rodině, záznamy o jednání s rodiči nebo jinými osobami, kopie podání soudům a jiným státním orgánům, písemná vyhotovení rozhodnutí soudů, orgánů činných v trestním řízení a správních orgánů.

V souladu se zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, jsou veškeré údaje, podle kterých by bylo možné rodinu a dítě identifikovat, změněny nebo úplně vynechány.

4.2 Případové studie

4.2.1 Případová studie č. 1

Nezl. Blanka, 9 let a Jana, 6 let. Narozeny z manželství, které bylo rozvedeno před pěti lety, nyní svěřeny do péče matky.

Popis případu:

Před rozvodem manželství byly obě dcery svěřeny rozsudkem soudu do péče matky, otec žádal o svěřením do střídané výchovy, matka byla zásadně proti. Otec vzal u soudního jednání svůj návrh zpět, nechal se přesvědčit, že mladší dcera je příliš útlého věku, kdy je obecně doporučováno, aby dítě bylo v péči matky. Následně byl upraven styk otce se starší dcerou.

Později otec podal návrh soudu na úpravu styku i s mladší dcerou, matka podala návrh na omezení styku se starší dcerou. Při jednání na OSPOD otec uváděl, že matka mu bez důvodu často mladší dceru nepředává, jeho styk s ní komplikuje. Matka u starší dcery popisovala psychosomatické obtíže při předání, navštívila s ní

psychologa, uvedla, že otec ji před oběma dcerami slovně napadá, není možné se s ním domluvit. Předložila e-mailovou komunikaci mezi nimi, ze které byla patrná konfliktní situace a obtížná komunikace, vzájemné výčitky. Otec toto zcela popíral, u dcery žádné psychosomatické obtíže nepozoroval. S oběma rodiči bylo opakovaně jednáno na OSPOD, oba byli opakovaně poučováni o tom, že je v zájmu jejich dětí, aby komunikace mezi nimi probíhala na slušné a korektní úrovni, bylo jim doporučeno využít služeb odborného poradenského zařízení – Poradna pro manželství rodinu a mezilidské vztahy, což nevyužili. U obou rodičů provedena sociální šetření, děti shledány spokojené, komunikativní. U soudního jednání se podařilo rodiče dovést k dohodě o úpravě styku s oběma dcerami.

Otec následně podal nový návrh soudu na střídavou výchovu, který vzal vzápětí zpět. Poté matka podala další návrh na omezení styku dětí s otcem, který znovu odůvodnila špatnou komunikací s otcem, upozornila na neúspěšný pokus o psychoterapii, kterou však sama ukončila, protože neměla k osobě terapeuta důvěru. Předložila další e-mailovou komunikaci s otcem, ve které mu vykala a oslovovala titulem. Ze strany OSPOD bylo v domácnosti otce provedeno neohlášené sociální šetření v době, kdy měl dcery u sebe. Obě nezletilé působily spokojeným dojmem, ukazovaly hračky, hry, byly komunikativní, podle jejich chování se dalo usuzovat, že k otci mají přirozeně kladný vztah, v péči otce nebyly shledány žádné nedostatky. Taktéž z vyžádaných písemných zpráv školy a školky nevyplývala žádná negativní zjištění. Matka u soudního jednání trvala na omezení styku dětí s otcem, poukazovala na nálezy logopeda a psychologa, kde u starší dcery byla diagnostikována porucha pozornosti s tím, že potřebuje stabilní podmínky a předvídatelný svět kolem sebe. Dále upozornila na to, že otec s dětmi nepochvíčuje doporučená logopedická cvičení, nerespektuje jejich potřeby a zájmy, děti se často vrací nemocné. Rodiče nebyli schopni se domluvit na zájmových aktivitách, kdy děti u každého z nich navštěvovaly jiné kroužky. Nicméně v závěru soudního jednání uzavřeli novou dohodu o styku otce s dětmi.

Následně otec podal návrh soudu na výkon rozhodnutí ve věci úpravy styku s nezletilými. Sdělil, že matka přestala děti předávat v určeném čase, kdy jim naplánovala kroužek hry na housle, který se překrýval s kroužkem plavání, kam chodily s ním. Matka ve svém písemném vyjádření doložila další e-maily, kterými se s otcem pokoušela neúspěšně domluvit s ohledem na zájem dětí, který podle jejího názoru nerespektoval. Znovu poukázala na psychosomatické obtíže starší dcery při odchodu k otci, které otec znovu popíral. Na OSPOD byla matka poučena, že má právo rozsudek

soudu, matka s OSPOD přestala spolupracovat a na postup OSPOD podala stížnost. Ze zprávy ze základní školy vyplynulo, že nezl. Blanka je výborná žákyně, v kolektivu nemá problémy, spolupráce s oběma rodiči byla bezproblémová. Stejně příznivé hodnocení bylo i na mladší Janu z mateřské školy.

OSPOD opakovaně zvažoval využít zákonné možnosti nařídit rodičům navštěvovat odborné poradenské zařízení, nicméně s ohledem na pozitivní zprávy ze školy a sociální šetření, kdy nebyly shledány žádné nedostatky, neshledal objektivní důvody k zahájení správního řízení. Situace byla navíc značně ztížena negativním postojem matky k práci OSPOD a skutečností, že sama pracuje jako klinická psychologka a terapeutka.

Otec pak podal další návrh soudu na svěřeni dcer do střídané výchovy, matka s tím zásadně nesouhlasila, soudkyně navrhla vypracování znaleckých posudků z oboru psychologie a psychiatrie. Ze závěru znaleckých posudků pak vyplynulo, že přes nadprůměrné IQ obou rodičů, jsou jejich vzájemné vztahy napjaté a konfliktní, vzájemná tolerance je snižena, schází vstřícnost a ochota obou vzájemně komunikovat. Obě děti konfliktní vztah rodičů neurotizuje, silnější citový vztah mají k matce, jako výchovnou oporu a zázemí však vnímají oba rodiče. S ohledem na závěr znaleckého posudku byla naděje na zdárný průběh střídané výchovy malá, navíc obě nezletilé se k této možnosti vyjádřily negativně. Návrh otce byl proto opatrovnickým soudem zamítnut.

Děti jsou tedy nadále v péči matky, styk s otcem by měl probíhat v rozsahu platného rozsudku. V současné době se otec znovu obrací na OSPOD s tím, že matka mu děti opět často nepředává v určený čas, kdy toto zdůvodňuje jejich zdravotními problémy, má také za to, že je proti němu manipuluje. Nicméně celá rodina začala z podnětu matky navštěvovat Centrum rodinné terapie, kde prozatím proběhla dvě setkání. Z písemné zprávy terapeutky vyplývá, že se na pracovišti setkali oba rodiče, oba byli v napětí, ale v rámci možností spolupracovali, dokázali se i pozdravit a vyslovit mírné uznání. Starší Blanka pak sdělila, že se stalo, že nechtěly s tátou odjet, on pak křičel, že nejsou připravené. Dávala najevo bezradnost, její mladší sestra prý špatně spí a mívá bolení břicha, když jdou k tátovi. Terapeutka též soudí, že matka má snahu, aby kontakty s otcem fungovaly, pro otce je však těžké uvěřit, že děti reagují na napětí mezi nimi rodiči, a že nejsou matkou přímo ovlivněny proti němu. Další termín setkání s celou rodinou je domluven na únor 2015.

Cílem IPOD vypracovaného na OSPOD je průběžné monitorování situace nezletilých dětí.

Komentář: Spor mezi rodiči je dlouhodobý a vyhrocený, bez ohledu na jejich vysokoškolské vzdělání, kdy matka pracuje dokonce jako psychologka. Ze strany OSPOD je po celou dobu poskytováno základní poradenství ve smyslu poučení o rodičovské odpovědnosti, styku dětí s oběma rodiči. Opakovaně bylo doporučováno využít služeb odborného poradenství, kdy krátkodobě rodiče navštěvovali psychologa, nicméně spolupráce byla ze strany matky vždy vzápětí ukončena. Aktuálně jsou rodině poskytovány terapeutické služby z podnětu matky, nicméně je otázka, zda a jak dlouho bude pomoc využívána s ohledem na postoj matky v minulosti.

Z průběhu celého případu lze usuzovat, že **poradenství poskytované na OSPOD nemělo vliv na zlepšení situace nezletilých dětí.**

4.2.2 Případová studie č. 2

Nezl. Martina, 13 let a Anna, 10 let. Narozeny z manželství, které bylo rozvedeno před sedmi lety, nyní svěřeny do péče matky

Popis případu: Před rozvodem rodičů byly obě dcery svěřeny do střídavé výchovy. Při jednání na OSPOD matka uváděla, že ji manžel v minulosti fyzicky napadl, chytil pod krkem a způsobil jí drobná fyzická poranění. Byla ošetřena u lékaře, vyhledala pomoc zařízení RIAPS, dále věc nikde nehlásila, doufala, že chování manžela selepší. Nicméně v době kolem rozvodu do ní znovu několikrát strčil, křičel na ni, děti u toho nebyly. Společně navštěvovali psychologa, po rozvodu se rozestěhovali, cca 5 let fungovala střídavá výchova bez větších problémů, otec navázal nový vztah, s jeho přítelkyní dcery dobře vycházely.

V květnu 2013, v době, kdy dcery byly u otce, matku kontakovala Policie ČR, aby se dostavila na jejich služebnu, kde je starší dcera. Po příjezdu na oddělení byla informována, že nezl. Martina byla vyslechnuta ve věci DN, které se mělo uskutečňovat v rodině otce a jeho nové přítelkyně. Otec byl umístěn do cely předběžného zadržení. Matka převzala okamžitě obě dcery, které byly ve velmi špatném psychickém stavu, do své péče. Posléze matce sdělily, že k násilnému chování otce docházelo delší dobu, bály se však s ní o tom hovořit, z otce mají strach. Matka okamžitě podala soudu návrh na předběžné opatření, aby dcery byly svěřeny do její výlučné péče, návrhu bylo vyhověno. Z úředního záznamu PČR vyplynulo, že otec svoji přítelkyni cca 2 roky fyzicky napadá, způsobuje jí různá poranění, kdy měla po těle různé podlitiny, modřiny, několikrát krvácela z nosu. Při posledním incidentu, kterému byla Martina přítomna, si

otec vymyslel důvod k hádce, přítelkyni začala škrtit, fackovat, vyhrožovat zabitím. V době zásahu PČR měla otcova přítelkyně viditelné známky v oblasti krku po škrcení. Dále vyplynulo, že v minulosti byla pravidelně bita, a to i pěstí do obličeje, nebo různými předměty jako železná lžice, kožený opasek, kdy ji toto způsobilo odlomení zubu, dále byla i přivazována k radiátoru, byla jí přelepována ústa páskou a musela poslouchat nadávky a ponižování a strpět kopy do celého těla, kdy i několikrát upadla do bezvědomí. Na základě těchto skutečností byl otec vykázán ze společného obydlí na dobu 10 dnů. Přítelkyně otce však následně vzala svoji výpověď zpět, proto byla věc odložena a předána k přestupkovému řízení. Návrh na zahájení přestupkového řízení však také nepodala, uvedla, že byla zmanipulována, což si vzápětí uvědomila a celé věci lituje. V brzké době s otcem uzavřela sňatek.

Po této události se obě dcery s otcem začaly odmítat stýkat. OSPOD matce doporučil zajistit pro ně individuální konzultace v Domě tří přání, kam s nimi matka začala docházet. Podle závěru terapeutky byla u obou děvčat zřejmá obava a strach z možnosti setkání s otcem, a to i v případě, že by se s ním potkaly na ulici. Zároveň z jejich projevu byla patrná tenze z toho, že budou nuceny znovu sdělovat podrobnosti o situacích, kterým byly přítomny. Matce bylo doporučeno zajistit jim dlouhodobou psychoterapii, kde budou mít chráněný prostor a možnost si věci podle svých potřeb zpracovat. Otec též Dům tří přání kontaktoval s žádostí o podporu a zprostředkování styku s dcerami. Jakoukoliv formu DN zcela popíral, podle jeho názoru byly dcery matkou manipulovány, cítil se být krácen na svých právech.

Matka následně pro dcery zařídila terapeutické konzultace v zařízení Triangl – centrum pro rodinu, kam doposud docházejí. Otec podal soudu návrh na úpravu styku s dcerami, poté stížnost na soudkyni, stížnost na OSPOD a na Dům tří přání. Na OSPOD se opakovaně obracel s tím, že žádá okamžité umožnění kontaktu s dcerami, odmítal respektovat odborná doporučení i přání svých dcer, znovu uváděl, že se jedná o manipulaci ze strany matky. Bylo mu opakovaně doporučeno začít spolupracovat se zařízením, kde jsou jeho dcery v péči, což jednorázově, většinou před soudním jednáním, učinil. Ve škole se na dcery sám neinformoval, k narozeninám nebo Vánocům jim žádný dárek nebo přání neposílá.

S nezletilými byl na OSPOD proveden pohovor, ve kterém mj. uvedly, že se s otcem nechtějí stýkat, mají z něho obavu, už si nepřejí zažít to, co v minulosti. Byla jim vysvětlena a nabídnuta možnost asistovaného styku, což také odmítly. Starší Martina během pohovoru začala plakat. Z písemných zpráv ze školy vyplynulo, že obě

jsou výborné žákyně, jejich chování v kolektivu i k vyučujícím je naprosto v pořádku, se školou spolupracuje pouze matka, otec se o dcery vůbec nezajímá.

Na OSPOD se dále uskutečnila případová konference se závěry, že matka bude otce pravidelně informovat o podstatných událostech v životě dětí, pokusí se za pomoci zařízení Triangl motivovat dcery k písemné formě komunikace s otcem. Otec byl poučen o své vyživovací povinnosti, protože mj. matce dluží na výživném cca 125 000,-Kč. Zároveň bylo zhodnoceno, že ze strany OSPOD byly ve věci navázání kontaktu otce s dcerami vyčerpány veškeré možnosti. Závěry případové konference vytvářejí cíle IPOD vypracovaného OSPOD.

V březnu 2015 proběhne ve věci soudní jednání, kde OSPOD bude navrhnout vypracování znaleckých posudků.

Komentář: Jedná se o tzv. "učebnicový příklad" domácího násilí, kdy první oběť věc vůbec neoznámila a druhá vzala oznámení v celém rozsahu zpět. Násilný otec popírá jakoukoliv vinu, naopak viní matku z manipulace svých dcer, které se s ním odmítají stýkat pod vlivem traumatizujícího zážitku, kdy byly přítomny těžké formě domácího násilí na jeho partnerce. Matka na doporučení OSPOD dětem domluvila konzultace na odborném pracovišti, otce pravidelně o dcerách informuje.

Z průběhu případu lze usuzovat, že **poradenství poskytované na OSPOD mělo vliv na zlepšení poměrů nezeletilých dětí.**

4.3.3 Případová studie č. 3

Nezl. Johana, 5 let a Josef, 4 roky, narozeni mimo manželství, nyní svěření do péče dědečka.

Nezl. dvojčata Marta a Soňa, 6 měsíců, narozeny mimo manželství, nyní svěřeny do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Popis případu: Matka byla po narození nezl. Josefa s ním a starší dcerou Johanou ze sociálních důvodů v azylovém domě. Na OSPOD bylo učiněno anonymní oznámení, že z pokoje matky se často ozývá pláč dětí, protože je bije. OSPOD učinil za asistence PČR v uvedeném azylovém domě šetření, kdy bylo zjištěno, že Johana má v okolí oka rozsáhlý hematom a na tváři krvavý škrábanec, byla ošetřena u lékaře, poté byly obě děti umístěny do Dětského centra, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Následným vyšetřováním bylo zjištěno, že matka na dceru pravidelně a hlasitě křičela, vulgárně jí nadávala, zbytečně často ji fyzicky neadekvátně trestala za běžné

prohřešky dítěte jejího věku tak, že na jejím těle zůstávaly četné hematomy. Tyto projevy byly převažujícím matčíným výchovným prostředkem, přičemž se v důsledku nezvládnutí vlastní emoční lability k dceři chovala surově, např. ji tahala silně za vlasy nebo postrkovala nohou. Byla odsouzena za přečin týrání svěřené osoby k trestu odnětí svobody na 12 měsíců s podmíněčným odkladem na zkušební dobu 3 roky. Zároveň jí byla uložena povinnost se během zkušební doby podrobit socioterapeutickému programu, sociálně-aktivizační službě pro rodiny s dětmi, poskytované občanským sdružením Střep – České sdružení pro sanaci rodiny. Psychologickým vyšetřením Johany byly zjištěny známky citové deprivace. Na matku byl vypracován znalecký posudek se závěry, že se jedná o simplexní, výrazně nezralou osobnost, s projevy emoční nestability, se sníženou adaptabilitou a výrazně podprůměrnými rozumovými schopnostmi. Její výchovné schopnosti jsou proto sníženy, pokud by o děti pečovala samostatně, bylo by zde riziko podnětové a citové deprivace a dále to, že by v náročných situacích mohla reagovat nekontrolovatelně, vůči dětem trestajícím způsobem.

Po umístění dětí byl OSPOD s matkou v intenzivním kontaktu, snažil se ji motivovat ke spolupráci s neziskovými organizacemi Střep a Magdala, nicméně spolupráce matky byla vždy pouze nárazového charakteru. OSPOD dále navázal spolupráci s dědečkem dětí - otcem matky (matka matky zemřela), který podal soudu návrh na svěřením dětí do své péče a bylo mu vyhověno. OSPOD pomohl rodině dále zajistit sociální dávky, azylové bydlení, příspěvek z nadačního fondu Terezy Maxové, s celou rodinou začala pracovat organizace Magdala.

Matka znovu otěhotněla z náhodné známosti, lékařským vyšetřením bylo zjištěno, že očekává dvojčata. S ohledem na závěry znaleckého posudku s ní byla na OSPOD opakovaně probírána otázka případného osvojení nebo pěstounské péče. Byla poučena, že v případě jejího opakovaného selhání v péči o děti, jí hrozí nástup do výkonu trestu odnětí svobody, dědeček sdělil, že další děti do péče není schopen převzít. Matka na situaci neměla náhled, jakoukoliv formu náhradní rodinné péče, i když jen na přechodnou dobu, odmítala.

Po narození dvojčat souhlasila s tím, že s dětmi nastoupí na zácvikový pobyt do Dětského centra. V porodnici od dětí často odcházela a zajišťovala jim pouze základní péči. K její péči během zácvikového pobytu v Dětském centru pak nebyly výhrady, proto byla propuštěna s tím, že se v zájmu dětí zavázala čerpat intenzivní terénní služby zařízení Magdala. Následně cca 6 měsíců bydlela s dvojčaty, oběma staršími dětmi, dědečkem a svým mladším bratrem v azylovém domě. Do rodiny každý týden

docházela sociální pracovníce, videotrenérka a dobrovolnice. OSPOD v domácnosti prováděl průběžná sociální šetření, spolupráce s matkou byla značně problematická, většinou jednala vznětlivě a bez náhledu. V rodině byly po celou dobu finanční obtíže, i když měli zlevněný nájem a zajištěný věcný dar v podobě Sunarů. Mezi jednotlivými členy rodiny začalo docházet ke konfliktům v přítomnosti dětí, situace se stala neúnosnou. S matkou bylo domluveno, že se s dvojčaty odstěhuje, starší děti byly svěřeny do pěstounské péče dědečka. Matce byly nabídnuty 2 azylové domy, což však odmítla, sdělila, že se s dětmi odstěhuje do komerčního pronájmu a nadále nechce využívat terénní sociální služby.

OSPOD okamžitě požádal o spolupráci organizaci Střep, kde ředitelka zařízení sdělila, že matku do péče nepřevzme, protože nejsou schopni garantovat zajištění bezpečného domova pro děti vzhledem k vysokým rizikům na straně kompetencí a frustrační tolerance matky.

Organizace Magdala spolupráci s matkou ukončila, taktéž jí byla ukončena nájemní smlouva, pronájem se jí nepodařilo zajistit, navíc byla přijata k hospitalizaci pro rozsáhlý toxoalergický exantém, kdy děti měla u sebe na pokoji z dobré vůle zdravotnického personálu.

S ohledem na závěry znaleckého posudku, na stanovisko organizace Střep a s tím související skutečnost, že se nepodařilo zajistit služby žádné neziskové organizace, dále na skutečnost, že matka odmítla bydlení v azylovém domě, přestože pro děti neměla zajištěno bydlení, byl OSPOD nucen konstatovat, že děti se nacházejí ve stavu nedostatku řádné péče a jejich vývoj a zdraví jsou bezprostředně a vážně ohroženy a podal soudu návrh na vydání předběžného opatření. Návrhu bylo vyhověno. Matka děti v zařízení doposud navštívila jednou, s OSPOD nespolupracuje, nesdělila, kde se aktuálně zdržuje. Místně příslušný soud zahájil řízení o ústavní výchově.

Komentář: Matce bylo poskytováno intenzivní poradenství ohledně výchovy a péče o děti, zajištěny služby neziskových organizací, azylové bydlení. Nicméně veškerá práce je značně limitována jejím sociálním deficitem a osobnostním a intelektovým vybavením.

Situaci starších dětí se podařilo stabilizovat tím, že byly svěřeny do pěstounské péče dědečka. Poměry dvojčat jsou neutěšené.

Z průběhu případu lze usuzovat, že **poradenství poskytované na OSPOD mělo částečný vliv na zlepšení situace nezletilých dětí.**

4.3.4 Případová studie č. 4

Nezl. Matěj, 4 roky, narozen mimo manželství, nyní svěřen do péče budoucích osvojitelů

Popis případu: Matěj se narodil mimo manželství nezralé matce, která již jedno dítě dala po narození k osvojení. Otcovství nebylo uznáno. Podle dostupných informací matka vyrůstala bez své matky pouze s otcem, který byl alkoholik. Matěje v jeho věku 13 měsíců odvedla do Klokánku s tím, že pro něho nemá bytové podmínky. Podle informací ošetřující tety Matěj po přijetí několik dnů plakal. Matka ho v zařízení pouze několikrát navštívila, posléze se přestala zajímat. Vzhledem k nutnosti dodržení lhůt pro vyslovení tzv. nezájmu se Matějův pobyt v Klokánku protáhl do jeho věku 21 měsíců, kdy byl vytipován jako dítě vhodné do pěstounské péče a výhledově mohl být osvojen. Ošetřující teta Klokánku ho brala na propustky do své rodiny, kde si ho zamilovali, nicméně o jeho přijetí neuvažovali.

Žadatelé (budoucí pěstouni) byli v době převzetí Matěje manželé ve věku on 43 a ona 46 let, u žadatele se jednalo o první manželství, žadatelka měla z předchozího manželství dospělou dceru. Jejich motivace byla taková, že si přáli mít „společné dítě“, což již přirozenou cestou nebylo možné. V dotazníku uvedli, že by upřednostnili dítě do 5 let, on spíše holčičku, jí na pohlaví dítěte nezáleželo.

Následně byli vybráni krajským úřadem jako vhodní pěstouni pro Matěje s tím, že do budoucna bude možné ho osvojit, což se i předpokládalo.

První návštěva žadatelů v Klokánku proběhla rozpačitě, žadatelka situaci později hodnotila tak, že bohužel tzv. „nepřeskočila jiskra“. Matěj se zprvu ostýchal, posléze si začal hrát. Další návštěva se uskutečnila za dva dny, kdy Matěj podle sdělení tety „neměl dobrý den“, na žadatele se tvářil odmítavě, dá se říci, že je ignoroval. Po chvíli si na opakované vybízení hrál, při ukončení návštěvy neprojevoval žádné zvláštní emoce. Poté proběhlo ještě několik odpoledních návštěv v Klokánku, kdy Matěj ani jednou neprojevoval zvláštní emoce. Žadatelé začali uvažovat o tom, že ho do péče nepřevzou, žadatelka si také uvědomovala, že už se na roli matky malého dítěte necítí. Nicméně vše konzultovali se širší rodinou a přáteli a nakonec, nejspíše pod vlivem vnějších okolností, převzali Matěje v jeho věku 21 měsíců do péče. Žadatelka s ním okamžitě nastoupila na mateřskou dovolenou v délce 10 měsíců. Matěj přechod do nové rodiny snášel bez zvláštních emocí, neměl problémy s usínáním, neplakal, po tetě, která ho brala domů, se neptal. Veškeré snahy o fyzický kontakt nebo mazlení odmítal, v lepším případě strpěl, neudržel oční kontakt,

při běžných činnostech se stavěl do opozice nebo přímo vzdoroval. Žadatelka později přiznala, že se od první chvíle cítila nešťastná, na otázku, kdy si uvědomila, že udělala chybu, odpověděla, že hned.

Situaci se záhy pokusili řešit v odborném zařízení pro NRP Paprsek, kde sdělili, že s Matějem mají problémy, zdá se jim, že jeho výchovu nezvládají. Podle názoru psychologů však vše probíhalo dobře, jednalo se o běžné adaptační problémy, v případě potřeby se měli objednat k další konzultaci, což již neučinili.

OSPOD v rodině provedl sociální šetření, kdy nebyly zjištěny žádné negativní skutečnosti, Matěj působil jako spokojené dítě, během šetření si hrál, se sociální pracovníci navazoval přiměřený kontakt, žadatelka si na nic nestěžovala, o návštěvě psychologa sociální pracovníci neinformovala.

U soudního jednání o svěřením Matěje do pěstounské péče žadatelé požádali o odročení z důvodu problematické vzájemné adaptace. Jejich žádosti bylo vyhověno. Situace s nimi byla projednána na OSPOD, byl jim předán kontakt na zařízení NATAMA, kam se nejprve objednali, ale schůzku zrušili.

Žadatelka se posléze sama obrátila na další psychologku zejména proto, že jí tížily výčitky, že Matěje nedokáže mít ráda tak, jak by potřeboval, také stále více cítila vnitřní rozpor se svým věkem a péčí o dítě útlého věku. Psycholožka jí otevřeně řekla, aby „dítě vrátili, že ho vnitřně nepřijali“. Na dotaz, co ale bude s Matějem, jí odpověděla, že „v hlavě bude mít ještě větší zmatek“. Později žadatelka uváděla, že právě toto bylo snad důvodem, že v té době od pěstounské péče ještě nedokázali ustoupit a doufali, že se situace zlepší. Během léta s Matějem strávili dovolenou, jezdili na výlety.

Během dalšího sociálního šetření ze strany OSPOD bylo v rodině shledáno opět vše v pořádku, Matěj začal navštěvovat mateřskou školu.

Při druhém soudním jednání žadatelé uvedli, že mají za to, že situace v rodině se stabilizovala, nezpl. Matěj jim byl svěřen do pěstounské péče.

Následně byla uzavřena Dohoda o výkonu pěstounské péče s pověřenou organizací Dobrá rodina. Během pravidelné schůzky v rámci plnění Dohody se pěstouni svěřili klíčové pracovníci, že přes veškerou snahu a přechodné období, kdy se snažili uvěřit, že je vše na dobré cestě, mají stále problémy s vnitřním přijetím Matěje, situací se cítí vyčerpáni, teď ani do budoucna o osvojení Matěje neuvažují. Byly jim nabídnuty odborné semináře na téma „Úskalí pěstounské péče“, kam se nedostavili.

Vzápětí sami podali soudu návrh na zrušení pěstounské péče s odůvodněním, že se jim s Matějem nepodařilo vytvořit takové citové pouto, aby ho osvojili a mají za to, že je v jeho zájmu, aby vyrůstal v rodině, která ho osvojí, čímž mu do budoucna vytvoří stabilnější zázemí.

V červenci 2014 Matěj po patnácti měsících pobytu v pěstounské rodině odešel do rodiny budoucích osvojitelů. Přejít do nové rodiny z jeho strany opět proběhl zcela bez problémů, podle dostupných informací si po pěstunech nestýská, nepláče, adaptace z jeho strany probíhá dobře, pracuje s ním psycholog.

Komentář: V uvedeném případě lze těžko zhodnotit, zda poradenství poskytované OSPOD mělo či nemělo vliv na zlepšení poměrů dítěte. Žadatelé a posléze pěstouni poradenství doporučeného přímo OSPOD nevyužili, sami aktivně vyhledali pomoc organizací, které se NRP zabývají. Zůstane otázkou, zda nedošlo k chybě systému již při samotném výběru vhodné rodiny pro dítě. Nicméně v případě nezletilého Matěje **poradenství poskytované na OSPOD pravděpodobně nemělo žádný vliv na zlepšení jeho poměrů.**

4.3 Interpretace a diskuse výsledků

Z popisu jednotlivých případů lze vyvodit následující odpovědi na zadané otázky.

Na otázku č. 1, zda OSPOD vždy poskytuje poradenství rodičům nebo osobám odpovědným za výchovu dítěte, lze jednoznačně odpovědět, že **ano**. OSPOD poradenství poskytoval ve všech čtyřech uvedených případech.

Na otázku č. 2, zda poradenství poskytované rodičům nebo osobám odpovědným za výchovu dítěte je jimi přijímáno a využíváno, nelze odpovědět jednoznačně, resp. bylo přijato pouze v PS č. 2 a částečně v PS č. 3. Lze tedy vyvodit, že poradenství poskytované OSPOD je rodiči nebo osobami odpovědnými za výchovu dítěte přijímáno **pouze částečně nebo spíše ne**.

Na otázku č. 3, zda poradenství poskytované rodičům nebo osobám odpovědným za výchovu dítěte má vliv na zlepšení poměrů dítěte, rovněž nelze jednoznačně odpovědět. Jako jednoznačné zlepšení poměrů nezletilých dětí je možné hodnotit pouze situaci v PS č. 2, kdy děti začaly na doporučení OSPOD navštěvovat poradenské zařízení, a částečné zlepšení v PS č. 3, kdy starší děti byly svěřeny do PP dědečka. V PS č. 1 nebyl shledán pozitivní vliv poradenství a v PS č. 4 poradenství

pravděpodobně nemělo žádný význam. Odpověď bude tedy opět, že **pouze částečně nebo spíše ne**.

Vyvozené odpovědi však lze brát pouze jako orientační, hodnocení případů je zčásti subjektivní, ovlivněno mnoha proměnnými, nicméně je možné učinit následující obecné závěry:

- pracovníci OSPOD poradenství jako nástroj používají, odezva na straně rodičů je slabá,
- možnost nařídit poradenství není využívána, nebyla využita ani v jednom z uvedených případů, lze se domnívat, že i samotnými pracovníky OSPOD je vnímána jako kontraproduktivní s ohledem na motivaci klienta,
- vzdělání (intelekt) klientů, který nebyl předmětem zkoumání, ovlivňuje možnost přijímat a využít pomoc a radu – v PS č. 3 simplexní osobnost matky a naopak v PS č. 1 osobnost matky vybavena nadprůměrným IQ situaci pravděpodobně značně limitovaly,
- i zdánlivé maličkosti, které taktéž nebyly předmětem zkoumání, jako např. způsob a forma předání rad a informací (zda se jednalo o ústní nebo písemné předání, zda byl rodičům kontakt na konkrétní poradenské zařízení pouze poskytnut či schůzka byla zprostředkována přímo pracovníkem OSPOD) mohou ovlivnit efekt poradenského procesu.

V souladu s vyhodnocením uvedených PS lze dále obecně konstatovat, že **poradenství poskytované na OSPOD nemá zásadní vliv na průběh celého případu ani na zlepšení poměrů dítěte**, přestože je zakotveno jako jeden ze základních principů pomoci ohrožené rodině a dítěti. Kromě výše uvedených možných zdrojů, je celý průběh poradenského procesu přirozeně ovlivňován i pouhými sympatiemi nebo antipatiemi mezi klientem a pracovníkem OSPOD a pochopitelně dlouhodobě celospolečensky negativním hodnocením OSPOD. Jako možné doporučení pro zlepšení tohoto stavu by např. mohlo být nepropojovat výkon pravomoci s následným pomáháním anebo alespoň částečně delegovat poradenský proces na nestátní neziskové organizace, jak již bylo uvedeno i v teoretické části práce. S určitými limity na obou stranách je však třeba vždy počítat a jsou pravděpodobně i zcela přirozené.

ZÁVĚR

Tématem bakalářské práce bylo zmapovat možnosti a využití poradenství poskytované rodičům v rámci OSPOD a jeho dopad na poměry dítěte. V teoretické části byly rozebrány jednotlivé pojmy vztahující se k dané tematice, nastíněn legislativní rámec a popsány možnosti poradenské pomoci sociálních pracovníků na OSPOD. Lze se domnívat, že teoretická základna je v současné době v České republice dostatečná. Novela zákona o SPOD přinesla podstatné změny v poradenské oblasti, a to možnost OSPOD nařídít rodičům využití poradenské pomoci nebo mediace, dále povinnost OSPOD vyhodnocovat situaci dítěte a rodiny, pořádat případové konference a zpracovávat individuální plán ochrany dítěte. Vytváření multidisciplinárních týmů formou případových konferencí mj. i výrazně přispívá k transparentnosti celé práce OSPOD. Na poli sociální práce pak existuje celá řada neziskových organizací, které jsou pověřeny výkonem sociálně – právní ochrany dětí a vhodně doplňují činnost státní správy.

Z analýzy případových studií v praktické části však vyplynulo, že poradenství poskytované na OSPOD nemá zásadní vliv na pozitivní změnu poměrů dítěte a jeho rodiny, přestože je rodině poskytováno. Závěr praktické části se pokusil pojmenovat některé z možných příčin a následně i nastínit některá možná východiska pro zlepšení této neutěšné situace.

Dále by bylo třeba posílit postavení sociálních pracovníků OSPOD ve společnosti, jejichž negativní obraz je umocňován i častou medializací extrémních případů, které bývají značně zkreslené a vytržené z kontextu, včetně samotného postupu OSPOD. Toto by však mohlo být tématem samostatné bakalářské práce.

Pravděpodobně lze také konstatovat, že pokud má být poradenský proces úspěšný, je zřejmě skutečně nutné, aby byl respektován základní princip poradenské práce tak, jak uvádějí citované odborné publikace k dané tematice, a to princip dobrovolnosti ze strany klientů, v případě sociálně-právní ochrany rodičů.

Pokud je však rodičovská odpovědnost dána výhradně do rukou rodičům, je zřejmé, že pokud není vůle ze strany rodičů, není v silách státu ani žádné organizace nebo odborníka poměry dítěte zlepšit zásadním způsobem. Je pravděpodobně možné dojít k dílčím úspěchům ve smyslu konkrétních praktických úkonů, jakými mohou být např. zprostředkování sociálních dávek nebo sepsání návrhu soudu, ale v komplikovaných a vyhocených případech, kdy do popředí vystupují osobní spory

a emoce, není možné bez vůle a náhledu rodičů situaci dítěte a rodiny jakýmkoliv způsobem zlepšit.

Přesto však zůstává povinností státu pokoušet se neustále veškerými legálními prostředky zlepšit situaci ohroženého dítěte s tím, že stejně jako ve všech jiných oblastech lidského života nelze úspěchu dosáhnout pouhou změnou nebo plněním zákonů, ale především citlivým přístupem se zřetelem na individualitu každého jedince.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

BECHYŇOVÁ, Věra. *Případové konference: praktický průvodce pro práci s ohroženou rodinou*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012, 158 s. ISBN 978-802-6201-816.

BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 151 s. ISBN 978-807-3673-925.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 4., nezměn. vyd. Praha: Karolinum, 2011, 372 s. ISBN 978-80-246-1966-8.

DRYDEN, Windy. *Poradenství: stručný přehled*. Vyd. 1. Překlad Ivo Müller. Praha: Portál, 2008, 117 s. Stručný přehled. ISBN 978-807-3673-710.

DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívány a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada Pub., 1995, 245 p. ISBN 80-716-9192-5.

GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008, 144 s. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4717-883.

GABURA, Ján a Jana PRUŽIŇSKÁ. *Poradenský proces*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakl., 1995, 147 p. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 9. ISBN 80-858-5010-9.

KOPŘIVA, Karel. *Lidský vztah jako součást profese*. Vyd. 7., V Portálu 6. Praha: Portál, 2013, 147 s. ISBN 978-802-6205-289.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

MATOUŠEK, Oldřich. *Encyklopedie sociální práce*. Vyd. 1. Editor Alois Křišťan. Praha: Portál, 2013, 570 s. ISBN 978-802-6203-667.

MATOUŠEK, Oldřich, Jana KOLÁČKOVÁ a Pavla KODYMOVÁ. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010, 351 s. ISBN 978-807-3678-180.

MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, 379 s. ISBN 80-717-8548-2.

NOVOTNÁ, Věra, Eva BURDOVÁ a Jana RIEDLOVÁ JURKOVÁ. *Zákon o sociálně právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vyd. Olomouc: Anag, 2014. ISBN 978-80-7263-914-4

NOVOTNÁ, Věra a Vladimír Fejt. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009. ISBN 978-808-6723-778.

PEMOVÁ Terezie a Radek Ptáček. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-802-4743-172.

ŠEVČÍK, Drahomír a Naděžda ŠPATENKOVÁ. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, 186 s. ISBN 978-807-3676-902.

ÚLEHLA, Ivan. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007, 128 s. ISBN 978-80-86429-36-6.

Seznam použitých internetových zdrojů

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR. *Manuál implementace: Vyhodnocování situace dítěte a rodiny a tvorby individuálního plánu ochrany dítěte pro orgány sociálně-právní ochrany dětí*. [online]. 2014 [cit. 2014-12-14]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/18887/manual_071014.pdf

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR. *Legislativa a systém sociálně – právní ochrany*. [online]. 15.1.2013 [cit. 2014-11-16]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/14304>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR. *Metodická informace pro krajské úřady a Magistrát hl.m.Prahy ve věci k nálezům Ústavního soudu ČR ve věci odebrání dítěte z péče rodičů z důvodů pochybností o výchovné způsobilosti rodiče a zajištění vhodných bytových a sociálních podmínek pro výchovu dítěte*. [online]. 21.10.2011 [cit. 2015-02-01]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/11726/0234_001.pdf

VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. *Aktuality: Výbor OSN pro práva dětí vydal komentář k nejlepšímu zájmu dítěte*. [online]. 6.6.2013 [cit. 2014-12-29]. Dostupné z: [http://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/aktuality/vybor-osn-pro-prava-ditete-vydal-k-nejlepsimu-zajmu-ditete-107820](http://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/aktuality/vybor-osn-pro-prava-ditete-vydal-komentar-k-nejlepsimu-zajmu-ditete-107820)

Seznam ostatních zdrojů

FEDERÁLNÍ MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ. Úmluva o právech dítěte. In: *Sbírka zákonů ČR*. 20.11.1989, částka 22/1991, s. 0502. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonInfo.jsp?idBiblio=39097&fulltext=~C3~9Amluva~20o~20pr~C3~A1vech~20d~C3~ADt~C4~9Bte&rpp=15#local-content>

MĚSTSKÉ CENTRUM SOCIÁLNÍCH SLUŽEB A PREVENCE MCSSP. *Poradenství aneb Nebojte se zeptat*. Praha: MCSSP, 2005.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR. Vyhláška č. 473/2012 Sb. o provedení některých ustanovení zákona o sociálně právní ochraně dětí. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 177/2012, s. 6236. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonInfo.jsp?idBiblio=79177&nr=473~2F2012&rpp=15#local-content>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR. *Metodický materiál: Sociálně - právní ochrana dětí v případě rozvodových a rozchodových konfliktů*. MPSV ČR, 2012, ISBN 978-80-7421-048-8.

Zákon č. 89/2012 Sb. ze dne 3.2.2012 občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 33/2012, s. 1026. Dostupné z:
<http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonInfo.jsp?idBiblio=74907&src=dulezite&rpp=100#local-content>

Zákon č. 359/1999 Sb. ze dne 9.12.1999 o sociálně – právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 111/1999, s.7662. Dostupné z:
<http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonInfo.jsp?idBiblio=48272&nr=359~2F1999&rpp=15#local-content>

SEZNAM ZKRATEK

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR

zákon o SPOD – zákon o sociálně-právní ochraně dětí

Úmluva – Úmluva o právech dítěte

OSPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí

IPOD – individuální plán ochrany dítěte

DN – domácí násilí

syndrom CAN – syndrom týraného, znaužívaného a zanedbávaného dítěte

NOZ – nový občanský zákoník

NRP – náhradní rodinná péče

PS – případová studie

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Irena Turečková

Obor: Vzdělávání dospělých

Forma studia: kombinované studium

Název práce: Sociálně-právní ochrana dětí se zaměřením na poradenství rodičům v rámci OSPOD

Rok: 2015

Počet stran textu bez příloh: 46

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů českých použitých zdrojů: 17

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 4

Počet ostatních zdrojů: 6

Vedoucí práce: Mgr. Eva Přivrácká